

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
FILOZOFICKÁ FAKULTA
ÚSTAV BOHEMISTIKY

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

BOCCACCIOVSKÉ NOVELY A JEJICH OHLAS V ČESKÉ
HUMANISTICKÉ LITERATUŘE

Vedoucí práce: PhDr. Věra Pospíšilová

Autor práce: Alena Rašková

Studijní obor: Bohemistika

Ročník: 3

2009

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., v platném znění, souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

České Budějovice, 27. dubna 2009

.....
Alena Rašková

Děkuji vedoucí bakalářské práce paní PhDr. Věře Pospíšilové za pomoc, laskavý přístup a čas, který mi při psaní mé bakalářské práce věnovala.

Anotace

Bakalářská práce je analýzou děl českých humanistických autorů s přihlédnutím na vliv renesančního autora Giovanniho Boccaccia. Práce si všímá především autorů Mikuláše Konáče z Hodiškova, Hynka z Poděbrad a jejich překladů Boccacciových novel. Důraz je kladen především na erotické motivy v době humanismu a na přínos boccacciovských námětů pro českou literaturu. Bakalářská práce je zároveň literárním badáním nad souvislostí Boccacciových překladů Mikuláše Konáče z Hodiškova s texty Bible.

Annotation

This bachelor thesis is an analysis of the Czech humanistic writer's pieces in respect to the impact of the renaissance author Giovanni Boccaccio. A special attention is paid to the authors such as Mikuláš Konáč from Hodiškov and Hynek from Poděbrady and to the Boccaccio's novells translations. The emphasis is layed on erotic motives in humanism and the contribution of Boccaccio's themes in Czech literature. The bachelor thesis is also a kind of literary speculation over a possible connection between Mikuláš Konáč's translations and the texts from the Bible.

OBSAH

1. ÚVOD.....	8
2. EPOCHA RENESANCE.....	10
2.1. Obecná charakteristika renesance.....	10
2.2. Renesanční umění.....	11
2.3. Renesanční vzdělání a literatura.....	11
2.4. Renaissance a humanismus.....	12
2.5. Nástup renesance v českých zemích.....	14
2.6. Latinský humanismus.....	15
2.7. Národní humanismus.....	16
2.7.1. Obhájci národního humanismu.....	17
2.8. Chápání pojmu renesance a humanismu v Čechách.....	18
2.9. Renesanční úspěchy v českých zemích.....	20
3. PROBLEMATIKA EROTICKÝCH MOTIVŮ.....	22
4. GIOVANNI BOCCACCIO, VELIKÁN ITALSKÉ RENESANCE.....	27
4.1. Pojem novely.....	27
4.2. Giovanni Boccaccio, jeho život, myšlení a dílo.....	28
4.3. První boccacciovské záchvěvy u nás.....	33
4.3.1. O Griseldě řeč pěkná o pěkné.....	34
5. MIKULÁŠ KONÁČ Z HODIŠKOVA.....	35
5.1. Konáčovy literární zásluhy.....	35
5.2. Kronika o smutném skončení Gviškarda a Sigismundy - rok 1507.....	37
5.3. Kronika o Cimonovi hlupém, skrze milost přemistrně vycvičeném – rok 1509.....	38
5.4. Pamphila mládence ctného z Centinovelie rozprávka nájprvnější o Serciappelletovi, písaři obecném, kterýž na smrtné posteli zpovědníka oklamav, po smrti za svého jměň, drženi chtěn byl – rok 1514.....	39
5.5. Konáč a Boccaccio.....	40
5.6. Hra pěkných přípovědek – první renesanční drama u nás.....	42
5.7. Konáčovo literární poselství.....	47
6. HYNEK Z PODĚBRAD.....	49
6.1. Hynkova tvorba a postavení ve společnosti.....	49

6.2. Veršové o milovníku.....	50
6.3. Boj Štěstí s Neštěstím.....	54
6.4. O Štěstí.....	57
6.5. Májový sen.....	59
6.6. Hynkovy rozprávky.....	62
6.6.1. Počínají se rozprávky rozličné, a nejprvé o jeptiškách takto.....	63
6.6.2. Rozprávka o jedné pěkné paní jménem Salomeny a o jejím velmi netrefném manželů.....	64
7. KOMPARACE LITERÁRNÍHO PŘÍNOSU MIKULÁŠE KONÁČE Z HODIŠKOVA A HYNKA Z PODĚBRAD.....	67
8. ZÁVĚR.....	70
9. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	72
10. PŘÍLOHY.....	75

1. ÚVOD

Cílem mé bakalářské práce je prokázat vliv spisovatele Giovanniho Boccaccia na české humanistické autory a blíže rozebrat jejich překlady a pokusy o samostatná díla. Zaměřím se především na osobnost Mikuláše Konáče z Hodiškova a Hynka z Poděbrad a prostřednictvím analýzy jejich děl se pokusím najít rozdíly v jejich vztahu k tvorbě Giovanniho Boccaccia. Záměrně porušuji chronologické uspořádání kapitol věnovaných oběma českým autorům, jelikož Hynkovi z Poděbrad bude v mé práci věnována větší pozornost. Rozhodla jsem se tak na základě svého přesvědčení o Hynkově užším vztahu k Boccacciovi a také s přihlédnutím na lepší dostupnost primární a sekundární literatury.

Pro téma, které jsem si zvolila, bylo podstatné podrobně se seznámit s celou epochou renesance nejen v Itálii, ale především v českých zemích, které se pro renesanci neukázaly být vhodným místem, ve němž by se mohla začít naplno rozvíjet. Proto jsem do své práce zahrнула nejen postavu Giovanniho Boccaccia, Mikuláše Konáče z Hodiškova a Hynka z Poděbrad, ale také kapitolu o renesanci a obecné problematice erotických motivů, která s tvorbou G. Boccaccia a českých humanistů souvisí.

První část své práce tedy věnuji obecné charakteristice renesance, renesančního umění, myšlení a podmínek jejího vzniku především u nás. Před sepsáním této kapitoly jsem si položila otázku, zda je možné psát o českých humanistech bez toho, aniž by předtím byla vyzdvížena doba, ve které obě osoby působily. Této kapitole proto přikládám velký důraz, jelikož žádné nové umění ani životní proud nemůže vzniknout bez zásluhy historických, politických a společenských okolností v zemích, které se měly stát kolébkou pro tyto nové umělecké a životní tendence.

V další kapitole se zaměřím na obecnou problematiku erotických motivů v literatuře, jelikož právě tyto motivy jsou se jménem Giovanniho Boccaccia velmi těsně spjaty a taktéž neodmyslitelně patří k postavám obou spisovatelů, které jsem si vybrala pro literární rozbor.

Třetí část je věnována postavě Giovanniho Boccaccia v epoše renesance, jeho přínosu pro literaturu a postoji vůči náboženství a církvi, který byl tolikrát kritizován. V závěru této kapitoly připojuji zmínku o výtisku *O Griseldě řeč pěkná o pěkné*,

anonymnímu překladu jedné z Boccacciových novel, která se stala průkopníkem renesanční novely u nás.

V následující kapitole se již podrobně věnuji Mikuláši Konáčovi z Hodiškova a jeho tvorbě, důraz bude kladen především na jeden z jeho překladů boccacciovských novel, jmenovitě je to *Kronika o Cimonovi hlúpém* z roku 1509, a dále pak na jeho drama podle námětů boccacciovských *Hra pěkných příprávdek*. Část této kapitoly je rozbohem postoje Konáče vůči erotickým motivům v literatuře a nalezením souvislostí s G. Boccacciem, které se ukáží být odlišné od souvislostí v tvorbě Hynka z Poděbrad.

Další část mé práce náleží postavě Hynka z Poděbrad a jeho spojitosti nejen s Boccacciem a jeho dílem, ale s renesancí vůbec. Přestože jeho život i tvorba spadá do dřívějšího období než život a tvorba Konáče, dovoluji si kapitolu o něm zařadit právě na toto místo a to z toho důvodu, jelikož mne jako šířitel renesančních myšlenek zaujal více. Proto jsem se rozhodla rozebrat nejdříve postavu a dílo Mikuláše Konáče z Hodiškova a v následující kapitole se věnovat tomuto muži, který se mi zdá být zásadním zastáncem italské renesance, tudíž mu právem náleží čestné místo v mé bakalářské práci.

V další kapitole své bakalářské práce na Hynka z Poděbrad plynule naváží a znovu se ohlédnou za dílem, které po sobě on i Mikuláš Konáč z Hodiškova zanechali. Na základě toho pak přejdu ke komparaci obou postav a jejich působení v české literatuře doby renesance a humanismu.

V závěru bakalářské práce shrnu své poznatky k zadanému tématu a vysvětlím, proč bylo pro mé literární bádání inspirativní právě téma vlivu Boccaccia na české humanistické autory.

2. EPOCHA RENESANCE

2.1. Obecná charakteristika

Renesance jakožto umělecký směr se poprvé objevila v Itálii ve 14. století, přičemž přesná data jejího vzniku se různí. Není náhodou, že její vznik podnítily společenské a politické události té doby. Na základě svých poznatků jsem došla k přesvědčení, že literární proudy a směry samy o sobě vznikat nemohou. Společnost vždy musí do umění přenést určitý impuls, často podmíněný politickými událostmi dané doby. Na počátku 14. století se podstatně mění společenské postavení lidí. V italských bohatých městech dochází k rozdělení obyvatel na skupinu zámožných a chudých. Zde je třeba na obhajobu bohaté vrstvy obyvatel podotknout, že to byla právě ona, kdo se zasloužil o rozvoj renesance nejen v Itálii, ale brzy v celé Evropě. Solventnost kupců a přepych bankéřů se odrazily v kulturní oblasti. Vládnoucí buržoazie se obklopila umělci a staviteli, kteří se stali jádrem renesanční kultury a rozšířili ji do všech uměleckých oblastí.

Původ slova renesance nalezneme v italštině. Tohoto termínu poprvé užil Georgio Vasari, italský malíř, architekt a v neposlední řadě také životopisec italských umělců, jakými byli například Leonardo da Vinci či Michelangelo. Termínu užil v hesle *rinascita dell arte antica* neboli znovuzrození umělecké antiky. Z tohoto náznaku je patrný hlavní smysl renesance.

Ten je třeba hledat především v řecké a římské minulosti, vzdělanosti a klasice. Renesance není pouhou negací středověku a radikální názorovou změnou. S jistou platností lze říci, že se jedná o první umění, které nebylo úzce spjato s náboženstvím. Proto si lze také dobře vysvětlit, proč se renesance tolik stavěla proti gotice, jež uznávala úzký vztah mezi člověkem a Bohem, ve které by se Bůh dal stylizovat do jádra všeho bytí a člověk jako někdo, kdo se k onomu jádru upíná. Renesance toto tvrzení naprosto popírá a do jádra veškerého bytí staví člověka samého, který jediný je součástí koloběhu života a pouze vlivem svých vlastních sil se k jádru přibližuje nebo se od něho naopak odpoutává.

2.2. Renesanční umění

Tomuto náboženskému osvobození odpovídají i renesanční stavby. Zatímco pro období gotiky je typickým stavebním prvkem lomený oblouk (jeho zúžení symbolizuje úzký vztah člověka k bohu), renesance uznávala širší stavební prvky (jako symboliku pozemské síly člověka). V jejím světle stál jednoznačně člověk – snad také proto se renesanční architektura nezaměřila pouze na stavby církevní, ale také světské (důkazem toho je mnoho renesančních staveb škol, nemocnic, lázní, zámků, například Vila Belveder v Praze¹ či chrám Santa Maria del Fiore²). Díky tomuto postoji dochází v období renesance k velkému rozkvětu měst (v Itálii především Florencie, v českých zemích například Telč³), řemesel a změně společenské vrstvy, která začala vládnout umění. V době renesance se církev dostávala do útlumu a umění ovládla šlechta spolu s bohatými měšťany.

V pozadí renesančního umění nezůstalo ani malířství, které se mohlo velice dobře inspirovat antikou, respektive antickými freskami, jichž se dochovalo celé množství (převážně v Pompejích⁴ a Herculaneu, městech zničených vulkánem Vesuv). Námětem malířům byl především návrat k přírodě a člověku jako jedinému pozemskému bohu⁵ a taktéž sochaři nejraději a nejvěrněji zobrazovali podobu krásného, silného člověka tak, jak jej příroda stvořila (typickým příkladem renesančního umění, které obdivovalo člověka a jeho krásu, je Michelangelova socha Davida)

2. 3. Renesanční vzdělání a literatura

Největší přínos však renesance bezpochyby zaznamenala v oblasti literatury a vzdělání. Dala tak světu myslitele a díla, která podstatně ovlivnila řady následujících generací.

O rozšíření vzdělání a literárního světa mezi širší vrstvy obyvatel se zasloužil především Johannes Gensfleisch Gutenberg, rodák z německého města Mohuč u Rýna.

¹ Viz příloha č. 1.

² Viz příloha č. 2.

³ Viz příloha č. 3.

⁴ Viz příloha č. 4.

⁵ To však neznamená, že by renesance odsoudila boha, pouze pro ni byl záležitostí nadpozemskou, zatímco pozemský svět naplno ovládl člověk a jeho vlastní vůle.

Ten v rozmezí let 1440–1444 vynalezl přístroj, který umožnil masové šíření tištěných knih mezi obyvatelstvo. Tím zázračným objevem byl knihtisk, přístroj vyznačující se schopností tisknout prostřednictvím pohyblivých liter rychle a snadno velký počet textů. Ačkoli první pokusy o tento vynález zaznamenala již Čína ve 2. století našeho letopočtu, princip knihtisku spočíval ve spojení všech jeho předchůdců. Nejznámějším předchůdcem se stal klasický tisk, vyjádřený jinými slovy jako opakovaný přenos barvy na nějakou hmotu pro dosažení optického účinku (tím mohou být například různé ornamenty známé již z pravěkých jeskyní). Pokračovatelem jednoduchého tisku byl o něco složitější kartáčový otisk, jehož hlavní úloha sestávala z kartáčování popsaných papírů, dále to byl deskotisk, který se však neosvědčil, jelikož práce tisku z celistvých desek byla pracná a nemohla se pochlubit dlouhou životností. Po těchto vynálezech přišly drobnější pokusy s kovořezem (tisk na desku z kovu), dřevořezem a mědirytem (osvědčené ilustrační techniky), avšak pravou podobu tisku dal právě až Johannes Gutenberg svým knihtiskem⁶. Jeho přístroj tiskl na základě samostatných liter (písmen), jejichž výhoda spočívala v tom, že se daly použít vícekrát, dále tiskařského lisu, tiskařské barvy (směsi sazí a fermeže) a dalšího příslušenství, jakým bylo například sázítka, kasa na litery či tampony na nanášení barvy. Litery se dle požadovaného textu vkládaly do připravené dřevěné sazebnice, potřely tiskařskou barvou a za pomoci tiskařského lisu, který litery přenesl na papír, tak kniha dosáhla konkrétní podoby. Díky tomuto objevu se mohla literatura ve všech svých žánrech rychleji šířit mezi obyvateli v zemích Evropy a brzy se rozšířila ještě dále. Ne náhodou je tak vynález knihtisku považován za jeden z předělů mezi středověkem a novým věkem, tedy renesancí.

2.4. Pojem renesance a humanismus

K pojmu renesance v literatuře a vzdělání patří neodmyslitelně také pojem humanismu. V této fázi své práce se musím pozastavit nad myšlenkou definice renesance a humanismu s přihlédnutím k českému prostředí. Je obtížné určit, kde začíná renesance a kde jsou hranice humanismu, o čemž svědčí mimo jiné rozdílné názory literárních badatelů. Například Josef Hrabák ve své úvaze nad problematikou renesance a humanismu uvádí, že „by bylo nejspравnějši označovat termínem renesance celou

⁶ viz příloha č. 5

epochu a humanismus pojímat jako hnutí literárně formální, které má větev latinskou a českou.“⁷ Naproti tomu stojí například tvrzení Františka Šmahela, který chápal českou renesanci „*nikoli tedy jako určitou samostatnou etapu našich dějin... nýbrž jako rámcové označení pro souhrn jevů, tendencí a děl, jimiž se české země vyrovnávaly s podněty renesanční Itálie... a to v souladu s potřebami, podmínkami i možnostmi kulturního vývoje.*“⁸ Tyto pojmy se tedy prolínají a není možné nahlížet na ně objektivně. Humanismus neoznačuje žádný literární směr ani dobu, zdá se být spíše myšlenkovým proudem. Je faktem, že každou dobu provází nějaký myšlenkový proud, ideologie, která má být pouhým doplňkem celé umělecké epochy, v zásadě se však stává hlavním nástrojem pro myšlení a jednání svých příznivců (podobně jako většina literárních „ismů“). Také humanismus je „pouhým“ (dá-li se to tak při jeho důležitosti nazvat) myšlenkovým směrem, který provázel všechny oblasti evropské renesance - včetně české. A ta, jak známo, uznávala především člověka. Člověka jako tvora, který vládne zemi, přírodě i nebi a jenž je pokaždé originálem. A jakožto lidská bytost má také dodržovat přísné zásady lidskosti, mírumilovnosti a jazykové čistoty. Renesanci je tedy možno označit jako rozsáhlý pojem, zahrnující do sebe nejen celé umění včetně literatury, ale také způsob života. Renesance představuje novou epochu, nový svět. Humanismus naproti tomu je pojem užší a konkrétnější, o němž můžeme hovořit v souvislosti především s literaturou a vzděláváním.

S úzkou vazbou na člověka jako jediného pozemského boha souvisí také dva hlavní žánry humanistického písemnictví. Mám však na mysli renesanci italskou. V českých zemích se toto nahlížení nemohlo dost dobře prosazovat, vezme-li v úvahu například fakt plánované náboženské reformace. Humanistickými literárními žánry se stávají především dopis jakožto nejsubjektivnější dílo umění, vypovídající o pocitech autora a stejně tak o jeho jazykové vytríbenosti, pohledu na svět a na vzdělání. Ohlédneme-li se zpět do minulosti až k antickým pramenům, zjistíme, že epistolografie⁹ našla své pevné místo právě tam. U nás jí velkou část svého díla zasvětili například humanisté Bohuslav Hasištejnský z Lobkovic a Karel starší ze Žerotína. Druhou – a pro mou práci podstatnou – část humanistické literární tvorby tvoří novela, u jejíhož zrodu stojí spisovatel, pro něhož renesance neznamenal pouze nové dějinné období, ale cestu,

⁷ HRABÁK, Josef: *K metodologii studia starší české literatury*. Praha, SNP 1961, s. 71.

⁸ ŠMAHEL, František: *Husitství – humanismus – renesance*. In: *Humanistická konference 1966*. Praha, Kabinet pro studia řecká, římská a lat. ČSAV, 1966, s. 45.

⁹ Epistolografie vznikla již ve starověkém Řecku a Římě. Je to termín sepisování listů, dopisů, které byly upravovány jako literární díla.

které zasvětil celý svůj život. Tím autorem je Ital Giovanni Boccaccio. Tento literární velikán dal novele takovou podobu, jak ji známe dnes; střední svým rozsahem, velikou obsahem. O Giovannim Boccacciovi však bude řeč až v následující kapitole mé bakalářské práce.

Také básnictví se drželo antických vzorů. Rozšířené byly především verše příležitostné, vázající se pouze k jedné, významné události (např. epitafy, alegorické skladby, básně pro slavnostní příležitosti). Básně se vyznačovaly stylovou podobností. Humanistické básnictví se těšilo velké oblibě a brzy se rozšířilo také mezi středně vzdělaný lid. Vysvětlením pro tento rapidní postup v žebříčku oblíbených literárních žánrů může být právě antické jádro. Řekové a Římané považovali poezii za něco krásného, za způsob, kterým se dá nejlépe vyjádřit ono uvolněné a láskyplné nahlížení světa a stejně tak naši humanističtí básníci mohli vidět ve verších nikoli nadčasové poselství či prostor pro mravokárné ponaučení, ale spíše jakousi módní záležitost.

2.5. Nástup renesance v českých zemích

V naší literatuře se humanismus začíná plně uplatňovat až o mnoho let později, na rozhraní 15. a 16. století, ačkoli jeho náznaky literatura pocítuje již za vlády Jiřího z Poděbrad. Odpovědí na otázku, proč byl nástup humanismu u nás tak pozvolný, je třeba hledat v politickém a společenském stavu země. S počátkem a rozvojem humanismu u nás je spjata doba vlády Karla IV. a především pak doba husitská. Karel IV. měl - coby panovník a vzdělanec - styky s tehdejší renesanční Itálií. V kontaktu s tímto novým kulturním světem bylo také několik významných osobností kolem Karla IV., které v souvislosti s renesancí a humanismem nelze opomenout. Důkazem toho, že italské kontakty přinesly své ovoce, je například postava Jana ze Středy, císařského kancléře, který se zasloužil o rozšíření humanistických tendencí na Moravě a to od roku 1374, kdy se stal správcem biskupství v Olomouci. V období panování Karla IV. byl však humanismus spíše luxusem, kterého se dostalo pouze hrstce vyvolených, a proto není s podivem, že se po krátké době i tyto náznaky vytrácí.

Až nástup husitského hnutí paradoxně vrátil naší zemi určité humanistické tendence, ač spjaté spíše s náboženským přesvědčením. To dokazuje, že český humanismus a renesance byly v porovnání s Itálií značně odlišné. Náboženství a

středověká minulost totiž u nás nebyly věci zavrženíhodné, ale v mnohém naopak inspirativní. Husité prosazovali především národní požadavky - například požadavek užívání národního jazyka ve všech oblastech kultury a především neoblomnost vlastního rozumu, což dokládá mnoho citátů, z nichž uvádím alespoň jeden: „*Kdyby celý svět mi říkal něco, co se vzpírá mému rozumu, nemohl bych takovou věc tvrdit bez odporu svědomí.*“¹⁰

Tyto myšlenky nápadně připomínají některé požadavky renesanční, čehož si všimli především budoucí čeští humanisté, například Mikuláš Konáč z Hodiškova či Řehoř Hrubý z Jelení, kteří na tyto myšlenky ve svých pracích odkazovali. Nabízí se však otázka, zda lze o husitství hovořit jako o propagátoru určitých humanistických myšlenek či nikoli. Husitství jednoznačně vedlo k odkazu morální čistoty, pevně stanovených společenských norem. K tomu je třeba si připočíst notnou dávku nedůvěry a odmítavého postoje vůči vývojovým tendencím za hranicemi Čech. Tato fakta mne vedou k přesvědčení, že jakákoli vědomá spojitost mezi husitstvím a humanismem neexistuje a určité shodné body tedy nelze považovat za záměr husitů.

2.6. Latinský humanismus

V období let 1490 – 1510 se v českých zemích objevují první domácí tvůrci humanismu. Jsou jimi převážně katolíci, kteří, coby stále ještě nejvýznamnější představitelé vzdělanosti, měli k novému směru přicházejícímu z Itálie nejbližší. Je tedy zřejmé, že počáteční snahou českých humanistických tvůrců nebylo vytvořit díla strhující, nová a pozměňující dosavadní řád doby, ani vytvořit díla, která budou ve shodě se zahraničními – převážně italskými – vzory, ale představit především ta zahraniční díla, která by sympatizovala s názory českých humanistů. Naši vzdělanci nepřijali totiž klasický renesanční názor o přirozené nespoutanosti a světských radovánkách (a jakékoli výjimky, kterou tvořil například sympatizant Boccaccia, Hynek z Poděbrad, byly vyšší společností zamítnuty).

O to více je však upoutal zájem o antickou literaturu a knihovny se rychle začaly plnit nejrůznějšími opisy antických klasiků (o čemž svědčí proslulý a často překládaný

¹⁰ Autorem citátu je Jan Hus.

Terentiův verš, vysvětlující novou ideu „*homo sum, humani nil a me alienum puto*“¹¹). Literatura těchto tvůrců byla psána pochopitelně latinsky a jejím cílem nebylo představit renesanci všem společenským vrstvám, ale vzdělávat a ukazovat vznešenost renesance především tomu, kdo latinský jazyk bez problémů ovládal.

2.7. Národní humanismus

Humanismu se nevěnovali pouze katolíci. Pronikl také do utrakvistického hnutí, jehož snaha skloubit renesanci s husitskými kulturními tendencemi se zdála být dosti složitá a komplikovaná. Utrakvistický požadavek rozšířit humanistické písemnictví mezi širší vrstvy obyvatel se v prostředí vzdělavců prosazoval stěží.

Latina stále ještě měla v českých zemích vůdčí postavení jakožto jazyk starověkého vzdělaného Říma. Avšak s utrakvistickým požadavkem národního jazyka tvořila kupodivu jakousi symbiózu a díla tak mohla vznikat v obou jazycích. Důvodem, proč spolu oba proudy, tedy latinský a národní, mohly vycházet bez větších rozepří, může být rozdílné zaměření obou proudů. Latinští humanističtí autoři si nekladli za úkol zavrhnout národní jazyk a vládnout literatuře, ale pouze zmezinárodnit významná literární a odborná díla. Dokládá to také fakt, že nejsložitější a nejdůležitější vzdělanecká díla vycházela stále pouze v latině. Národní humanismus si dal za své předsevzetí lidovost v literatuře a rozšíření obecných vědomostí, o čemž svědčí rozsáhlá naučná literatura herbářů, cestopisů a lékařských spisů (například cestopisy humanistických autorů Bedřicha z Donína, Kryštofa Haranta z Polžic a Bezdruzic či známý Mathioliho Herbář), nikoli však odbornou literární činnost. Toto prosazování dvojího jazyka a také dvou odlišných názorů vedlo tedy k rozdělení českého *humanistického literárního proudu*¹² na dvě větve - latinskou, reprezentovanou především Janem z Rabštejna a Bohuslavem Hasištejnským z Lobkovic, a českou, reprezentovanou především jménem Mikuláše Konáče z Hodiškova či Viktorína Kornela ze Všehrd.

Národní humanismus, jak jsem již zmínila, směřoval především k tvorbě lidové, o čemž svědčí již pouhý fakt, že národní humanisté používali lidový jazyk, který se

¹¹ KOPECKÝ, Miloš: *Pokrokové tendence v české literatuře od konce husitství do Bílé Hory*. Brno, Univerzita J. E. Purkyně 1972, s. 29.

¹² Termín použil Josef Hrabák ve studii s názvem *Problém střídání literárních směrů v starých slovanských literaturách*.

opíral o jazyk mluvený. Určitým paradoxem národního humanismu byla však jeho snaha vyrovnat se stylisticky i jazykově humanismu latinskému. Nabízí se otázka, proč tomu tak bylo? Důvodem může být snaha národních humanistů o získání co největšího počtu čtenářů a příznivců, čímž by střední vrstva obyvatel výrazně posílila. Literatura tedy – kromě jiného – mohla již v dobách humanismu plnit také funkci politickou, agitační. Ať to bylo tak či tak, svůj účel národní humanismus splnil a česky psaná díla se mohla směle rovnat dílům psaným latinsky.

O exkluzivitě národního humanismu se nejkrásněji vyjádřil Josef Hrabák na Humanistické konferenci roku 1966: „... však to byl exkluzivnost jen relativní, protože taková česká díla, jako například *Koamografia Zikmunda z Púchova* byla nesmírně exkluzivní pro lidové čtenáře než latinsky psaná literatura.“¹³

2.7.1. Obhájci národního humanismu

Zarputilým obhájcem národního humanismu se ukázal být Viktorin Kornel ze Všehrd, který na něj v předmluvě *Knih o napravení padlého od Jana Zlatoústého* zareagoval takto: „A *nenie tých knih žádných, řeckých ani latinských - leč bych se já, milostí jazyka svého pojat jsa, mýlil - aby v český obráceny být nemohly. Co pak se hladkosti jeho dotýče, neviem, by tak výmluvně, by tak ozdobně, tak lahodně všecko jazykem českým pověděno býti nemohlo jako řeckým nebo latinským, bychom se toliko snažili a jedni mimo druhé chvátali, abychom vyzdvídali; tudíž by jazyk český hojný, mnohý, vytřený a sebe světlejší viděn býti mohl i pulérovanejší.*“¹⁴

Viktorin Kornel ze Všehrd ve své předmluvě také přesně shrnul nejdůležitější požadavek národního humanismu: „*Nechť jiní knihy nové latině píšíc skládají římský jazyk, vody do moře přilévajíc, šíří, ač i těch velmi málo u nás jest: já, knih a sepsanie starých a právě dobrých lidí v českú řeč překládaje, chudého chci raději obohatiti, nežli se k bohatému špatnými dárky a jemu nevděčnými lísaje, pohrdán a potupen býti.*“¹⁵

¹³ HRABÁK, Josef. In: *Humanistická konference 1966*. Praha, Kabinet pro studia řecká, římská a lat. ČSAV 1966, s. 189.

¹⁴ *Český jazyk* [online]. 25.9.2007 [cit. 2009-02-15]. Dostupný z WWW: <<http://www.cesky-jazyk.cz/citanka/viktorin-kornel-ze-vsehrd/knihy-o-napraveni-padleho.htm>>.

¹⁵ Tamtéž.

K obhajobě požadavku národního jazyka v literatuře dobře sloužila také pasáž Viktora Kornela ze Všehrd, ve které vyzdvihuje krásu a ladnost řeckého jazyka: „*To sú i staří Římané činili: řeckému jazyku se v Athénách vyučiec, svůj jsú, nic řecky, než všecho latině písíc, velebili, šířili, vzdělávali... A jest bez pochyby na jich samých seznánie jazyk řecký lahodnější, ozdobnější i na slova bohatší nežli latinský. Učinil to také nedávno i Dantes Vlach¹⁶, kterýž velikým filozofem času svého jsa a výborně jazyk latinsky znaje a dokonale jej uměje, však proto múdrust svú knihy věčné potomním paměti svým vlastním přirozeným vlaským jazykem radějie nežli latinským sepsal jest. Kdyby též i Čechové činili, měli by řeč svú mnohem spravenější, ozdobnější, hojnější. Neb umění všecka od počátku byla jsú mezi lidmi prvními v jich vlastním a přirozeném jazyku.*“¹⁷

2.8. Chápání pojmu renesance a humanismu v Čechách

Český humanismus a renesance měly tedy pro svůj rozvoj naprosto odlišné podmínky, než tomu bylo v Itálii. Na základě dostupných materiálů o historii českých zemí se nelze jednoznačně ztotožnit s názorem, že by se u nás začala italská renesance rozšiřovat nebo že by zdomácněla (vždyť také v umění šlo především o importy. Například typicky renesanční stavba Královského letohrádku v severním sousedství Pražského hradu byla postavena nikoli dle předloh českých architektů, ale podle návrhu Paola della Stelly, italského stavitele). Renesance u nás se tedy spíše přetvářela vlivem politických a společenských podmínek. Nehledě na to, že přímé styky s Itálií a renesancí se dostávaly pouze okruhu vyvolených osob vysokého postavení. Převážná většina střední vrstvy obyvatel se s renesancí a především s renesančním kultem antiky nikdy nesetkala a nemohla se setkat ani s jejími významnými šířiteli: „*Kdežto u nás dějiny humanismu jsou spojeny spíše s úsilím domácích intelektuálů, kdežto přímý vliv italských humanistů u nás byl jen nepatrný*“¹⁸, uvádí Josef Macůrek. Mezi střední a nejpočetnější vrstvu obyvatel se tedy mohly renesanční myšlenky dále šířit většinou

¹⁶ Danthe Alighieri.

¹⁷ Český jazyk [online]. 25.9.2007 [cit. 2009-02-15]. Dostupný z WWW: <<http://www.cesky-jazyk.cz/citanka/viktorin-kornel-ze-vsehrd/knihy-o-napraveni-padleho.htm>>.

¹⁸ MACŮREK, Josef: In: *Humanistická konference 1966*. Praha, Kabinet pro studia řecká, římská a lat. ČSAV 1966, s. 112.

pouze zprostředkovaně skrze překlady významných děl, avšak bez větší znalosti souvislostí, které se vznikem italské renesance souvisely.

Přesto se našli lidé, většinou laici, kteří chtěli střední vrstvě umožnit nahlédnout alespoň trochu do renesančního světa. Jedním z takových osobností byl například Mikuláš Konáč z Hodiškova, který českému čtenářstvu představil renesanci prostřednictvím překladů. Důkazem Konáčových snah je například jeho překlad spisu od Burleyova *De vita et moribus philosophorum et poetarum*.

Mohlo tomu možná být jinak a nový umělecký směr by se plně rozšířil také v českých zemích, avšak proti renesanci se striktně postavila největší vzdělávací instituce u nás, Pražská univerzita. Vliv náboženského neklidu způsobil, že univerzita, která kdysi vycházela vstříc novým pokrokovým myšlenkám, se tehdy stala velice konzervativní institucí dodržující striktně zásady potlačit nové myšlenkové proudy a bránit tak humanismu a renesanci v době poděbradské i jagellonské.

Italská renesanční literatura vytvořila nový prostor, který má schopnost obsáhnout světské radovánky, stránky lidské psychiky, víru v člověka a dynamičnost světa. Avšak u nás tento prostor vlivem tísnivé společenské situace nemohl ani zdaleka nabýt tak volných rozměrů bez hranic, jako tomu bylo v Itálii. Prostor byl představou východiska, opory, kterou vytvoří sám sobě člověk, avšak prostor v naší literatuře měl stále náznaky určitých hranic, ať již mravních či náboženských.

Dalším důležitým faktem pro vysvětlení, proč se u nás nemohla renesance v klasické podobě rozšířit, je negace středověku. Je známo, že prostor v renesanční literatuře destruoval středověké představy neměnných hodnot světa řízeného jediným bohem. Tato myšlenka se však v naší literatuře nemohla dost dobře projevit. Náboženská literatura stále převládala nad světskou, ačkoli se v 16. století v době vrcholné renesance asi o třetinu zmenšuje¹⁹. Jako důkaz poslouží například výrazný rozvoj náboženského dramatu, které se v období humanismu u nás těšilo veliké oblibě (vzpomeňme například na českého humanistu a šířitele boccacciovských novel a zároveň zakladatele náboženského dramatu Mikuláše Konáče z Hodiškova a jeho hru *Judith* vydanou roku 1547).

V závěru rozboru svých poznatků o prosazování renesance u nás se ještě zmíním o literárním pohybu, pro nějž byla renesance a humanismus typická. Literární prostor se doslova zaplňoval pohybem člověka, zvířat, celého dění. Avšak toto tvrzení nelze tak

¹⁹ KOPECKÝ, Milan: *Pokrokové tendence v české literatuře od konce husitství do Bílé Hory*. Brno, Univerzita J. E. Purkyně 1979.

jednoznačně uplatnit také v naší literatuře. Většinu humanistických děl tvořily překlady zahraničních autorů, které se – až na výjimky²⁰ - většinou striktně držely originálu. Český humanismus tedy sám o sobě nevytvářel pohyb, produkoval jej pouze prostřednictvím překladů. Jakmile se autor překladů pokusil do děje zasáhnout svými vlastními pasážemi a překlad jimi obohatil, většinou šlo pouze o drobné úpravy, vynechávky, zkráceniny či počestělá jména osob (tak můžeme v různých verzích překladů Boccacciových novel od neznámých překladatelů narazit například na změnu jména Ginevra v Brygidu atp.). Avšak není možné pro neúplnost české renesance označit celé toto období za nevydařený pokus o nový kulturní proud. Také u nás existovaly osobnosti, jimž ve své práci věnuji nejednu stránku svých poznatků a které utváření české renesance velice prospěly.

Pojem renesance a humanismus u nás tedy nenabyl a ani nemohl nabýt tak univerzálního uplatnění jako v Itálii. Nicméně projevy humanistických tendencí jsou nepřehlédnutelné, a proto jsem oprávněna domnívat se, že renesance a humanismus se v literatuře českých zemí vyskytly. Nelze však tyto pojmy vztáhnout na celé české období patnáctého a šestnáctého století, ale pouze na umělecká a literární díla, která humanistické a renesanční prvky obsahovala. K určitému naplnění humanistických tendencí - především v oblasti vzdělání – dochází až za literárního působení Jana Amose Komenského.

2.9. Renesanční úspěchy v českých zemích

Ačkoli česká humanistická díla obecně nedosáhla úrovně zahraničních děl (na rozdíl od renesanční Itálie, kde se volnosti a svobodě meze nekladly, v našich zemích se její pojetí přeci chápalo úžeji), vznikla u nás díla zásadní a důležitá nejen v měřítkách našich, ale dokonce evropských. Na naléhavost nepodceňovat českou humanistickou literaturu apeluje například Eduard Petruš, když ve své knize uvádí: „...*česká literatura 16. století představuje sice odlišný, ale ve srovnání se západní literaturou plně*

²⁰ Takovou výjimkou byl například Hynek z Poděbrad, který v překladech používal počestělé výrazy a vystihl dobře atmosféru českého venkovského prostředí, čímž svým překladům vtiskl ryze národní nádech.

hodnotný systém, který ve specifických podmínkách národní kultury rozvíjel podněty renesance a humanismu a obohacoval je o jiné hodnoty.“²¹

Jedním z těch zásadních děl českého humanismu se stala Bible kralická²², která by byla téměř nemyslitelná bez zásluhy Jana Blahoslava, který ve svém stěžejním spise Filipika proti misomusům statečně obhajoval názor, že českému lidu vyšší vzdělání neublíží, ale naopak prospěje. Vědomě tak zaútočil na Jana Augusta, který zastával starší bratrské pojetí s názorem, že vzdělání může vést k oslabení lidské víry v Boha. Když však Jan Blahoslav, ač s neúplnými znalostmi řečtiny, začal překládat Nový zákon na důkaz toho, že umělec a učenec se může vzdělávat přímo v souladu s vírou, nikdo již nepochyboval o tom, že se zrodí jedno z největších českých děl. Za pomoci Blahoslavových následovníků, kteří postupně přeložili celou Bibli z hebrejštiny, řečtiny a latiny, byla v tiskařské dílně v Kralicích na Moravě vytištěna Bible kralická. Tím Jednota bratrská prokázala českým zemím velké dobrodiní. Ukázala totiž nejpodrobněji a nejčistěji původní smysl této základní knihy křesťanstva. Bible kralická je dílem zásadním také proto, že pomohla udržet v souladu právě ony dvě větve českého humanismu. Tradici, jakou volila Jednota bratrská, totiž zůstávali věrni také utrakvisté, mající za vzor bibli Melantrichovu, tzv. Melantrišku.

Druhým významným a pro mou práci zásadním činem české humanistické literatury byl pokus, který můžeme nalézt především u osobností Mikuláše Konáče z Hodiškova a Hynka z Poděbrad. Tito zastánci nových myšlenek totiž významně zasáhli do českého humanistického prostředí tím, že do něj přenesli něco z rozverné a uvolněné renesanční literatury italské (ačkoli každý se zcela jiným úmyslem a ohlasem. O tom píší v následujících kapitolách), což se do té doby zdálo být nemožné. O tomto odvážném činu svědčí například překlad a adaptace jedenácti novel Boccacciova Dekameronu obsažených v tzv. Neuberském sborníku, jejichž autorství je připisováno Hynkovi z Poděbrad (1452 – 1492). Svými překlady Boccacciiových novel tak on a někteří další humanisté alespoň částečně prolomili bariéru poněkud puritánského českého humanismu, a ačkoli za svého života se tímto činem velkého uznání nedočkali, pro pozdější dobu se jejich postoj stal významným pro bádání literárních historiků a přinesl zajímavé poznatky o dané době.

²¹ HLOBIL, Ivo, PETRŮ, Eduard: *Humanismus a raná renesance na Moravě*. Praha, Academia 1992, s. 13.

²² Viz příloha č. 6

3. PROBLEMATIKA EROTICKÝCH MOTIVŮ V LITERATUŘE

Nyní se naskýtá vhodná příležitost k tomu dát prostor některým myšlenkám o erotických motivech v humanistických literaturách (nejen tedy v italské, ale především také v české). Erotické motivy (ať již motivy čisté lásky mezi mužem a ženou či motivy nevěry a milostných intrik) v literatuře jsou velice starou záležitostí, o čemž svědčí mnoho středověkých textů. Jedním z nejznámějších milostných příběhů je ten o Tristanovi a Isoldě, který popisuje neutuchající lásku dvou mladých lidí, jimž okolnosti nedopřály, aby mohli zůstat spolu. I přesto, že je osud vedl jinými cestami, pomocí Tristanovy malé lodi se k sobě opět, ač oba sezdáni s někým jiným, alespoň na krátký čas mohou vrátit: „*Tristan hrál dál blázna a později se mu podařilo dostat do královských komnat a ukázat jí prsten. Královna nejdříve nemohla uvěřit, ale potom ho poznala a padla mu do náruče. „Byl šílený touhou a po tři dny se znovu a znovu vracel a užíval s ní rozkoše, dokud strážé nepojaly podezření. Pak věděl, že musí zmizet, anebo ho chytanou.“*²³ Kromě středověkých literatur se milostné, ba dokonce erotické motivy objevují také v knize nejsvatější, v bibli; konkrétně ve Druhé knize Samuelově v příběhu o Davidovi a Betsabe: „*Keď uplynul rok, v dobe, keď králi vychádzajú (do vojny), vyslal Dávid Joaba a s ním svojich sluhov i celý Izrael. Spustošili Amončanov a obliehali Rabu. Dávid však ostal v Jeruzaleme. Ktoréhosi večera vsta Dávid zo svojho lôžka a prechádzal sa na streche kráľovského domu. V tom uvidel zo strechy kúpať sa ženu. Žena mala veľmi pekný výzor. Dávid sa dal dopytovať o žene a povedali mu: „Veď je to Betsabe, dcéra Eliama, žena Hetejca Uriáša!“.* Nato poslal Dávid poslov, dal ju priviesť a keď prišla, obcoval s ňou. Ona sa potom očistila od svojej nečistoty a vrátila sa domov.“²⁴

Erotika provázející rozličné literární žánry se po staletí ve vyšších společnostech chápala jako pobuřující. Literatura, která erotické motivy obsahovala, byla označována jako nízká a plytká. Hůře mohla dopadnout snad už jen díla zaměřená proti církvi, což není s podivem, jelikož rukopisy a později tištěné knihy měla v době středověku a značné části novověku v rukách církev. Tento fakt silně narušoval interpretaci literatury, jelikož se omezila pouze na pojmy „vhodná“ a „nevhodná“. Otázkou zůstává, kde

²³ Robert A. Johnson - *Věčný příběh romantické lásky* [online]. c1998 [cit. 2009-03-12]. Dostupný z WWW: <<http://www.viap.cz/knihy/vecnypribeh.htm>>.

²⁴ *Biblia: Sväté písma: Starý zákon II:2Sam 11*. Spolok sv. Vojtecha, Bratislava 1991, s. 116 – 117.

můžeme hledat hranice těchto výrazů. Žádné normy pro počet erotických motivů v literatuře nebyly dány a v podstatě nevznikla ani žádná definice pro samotný erotický motiv. Jádro problému erotiky v literatuře se nejzřetelněji projevuje v interpretaci literatur, které erotické motivy obsahují. Při podrobnějším zkoumání je jisté, že erotika v literatuře je záležitostí řeči, uměleckého stylu. Abychom mohli s jistotou považovat některé motivy za erotické, musejí v nás zanechat takový dojem poté, co si je přečteme. Obecně se dá usuzovat, že čím více skrytě a dvojsmyslně je erotický motiv v literatuře zobrazen, tím více podléhá mylné interpretaci, kritice, zavržení:

Tuť mu bába biblí vyloží,

dvě kapitole vyloží

dvě kapitole = kapitoly, zde řádky

pěkné, velmi okrouhlé;

k hruškám byšťa podobné

a tak velmi bílé.

Panic vece bez strachu:

Podáš jich sem, milá brachu.

Je se biblí rozkládati

je se rozkládati = jal se rozbírat

a kapitol vykládati

s večera až do světa.²⁵

od večera až do svítání

Jak jsem již zmínila, problematika erotiky ve starší literatuře se značně odvíjela od interpretace konkrétního díla. Neexistuje žádný návod, jak erotické motivy interpretovat či jakou funkci v textu plní. V průběhu doby se na erotiku nahlíželo zcela odlišně. Renesance s erotickými motivy v literatuře souvisela se snahou toto přísné nahlížení na ně zmírnit a především tvořit přirozenou a co nejvíce realistickou literaturu, které neujde nic a obsáhne ve svých textech lidskou podstatu se všemi jejími klady i zápory. Erotiku přitom považovala za jednu z přirozených součástí života, ba dokonce jako jeho nejpříjemnější zpestření. Není divu, že takový obraz se absolutně neshodoval s obrazem středověku (nutno podotknout, že v Čechách měl tento obraz dlouhou životnost ještě v době vrcholné renesance), který zobrazoval lásku jako ženskou pokoru a mužovu převahu a před fyzickou touhou, natož před touhou mimomanželskou, přísně

²⁵ Výbor z české literatury doby husitské. Sv. 1. Praha, ČSAV 1963, s. 281–283.

zavíral oči. Společnost totiž měla být vychovávána podle pravidel křesťanské morálky a řídit se božím desaterem, tudíž literatura, nesloužila-li ke vzdělání, ale k pobavení, buď musela projít přes přísnou cenzuru, nebo směla vycházet pouze mezi obyvatelstvem nízké společenské vrstvy, které nemělo nárok na vzdělání, a tudíž mohlo bez vidiny nepřekných následků číst literaturu tohoto rázu.

Renesance dokázala toto konzervativní nahlížení na erotické motivy v literatuře odstranit a nastolit epochu uvolněnějších mravů. U nás to tak snadno nešlo, jelikož společenské postavení českých zemí se stále až příliš opíralo o některé zásady středověké. Vzdělanci sice razili heslo „renesanční vzdělání všem“, avšak na rozvernou a upřímnou renesanci v Itálii přitom příliš nemysleli. Vyšší společenské vrstvy nedokázaly anebo nechtěly vidět v erotických motivech smysl, jaký jim dávala renesance, tedy nikoli pobouřit čtenáře, hanit společnost, ale vidět ve všem přirozené jednání tak silného tvora, jakým je člověk. A tak se stalo, že k nám pronikala díla renesančního charakteru, ovšem šlo-li o překlad pasáží s erotikou, pak povětšinou upravený, a šlo-li o vlastní tvorbu nesoucí se v duchu renesance, tak v mnohem menším rozsahu, než tomu bylo v Itálii. Nárok na prosazení erotické tematiky v české literatuře byl však nepřehlédnutelný, jelikož si jej kladl nejeden náš humanista (Mikuláš Konáč z Hodiškova, Řehoř Hrubý z Jelení a další). Požadavek prosazování literárních erotických motivů tak pouze koresponduje s řadou dalších humanistických přístupů ke společnosti a literatuře (jako příklad se nabízí požadavek rozšířit tisky mezi široké vrstvy obyvatel, což mělo vést ke snadnější cestě za vzděláním).

Boccacciiovské překlady - mnohdy pozměněné či obohacené o „výmluvnou“ předmluvu - významného tiskaře Mikuláše Konáče z Hodiškova společnost přijala bez větších připomínek, překlady a vlastní tvorbu „českého Boccaccia“ Hynka z Poděbrad však cenzura rázně pozměnila (především v 19. století. Tato záležitost může dobře doložit fakt, že čeští renesanční autoři, kteří se snažili přenést boccacciiovské motivy do naší literatury, se u nás na výsluní dostávali jen velice zřídka). Ovšem říká se, že zakázané ovoce chutná nejlépe, a tak se stalo, že renesanční literatura s erotickými, typicky boccacciiovskými motivy, přesto své místo v české humanistické literatuře našla a to především v tvorbě pololidové a anonymní.

Právě tato záležitost byla onou zmiňovanou bariérou, kterou se několik českých humanistů prostřednictvím překladů Boccacciiových novel snažilo protrhnout. Zde je nutné položit si otázku: Mohli oni autoři s tím, co bylo pro renesanční Itálii běžné, uspět také v poněkud upjatém pojetí renesance zde, v českých zemích? Renesance posunula

témata přirozené erotiky a vztahů k poměrně otevřenému pohledu, který se nevyhýbal ani zobrazování pokorné lásky, ale ani nevěře ve vztahu či cynickým intrikám. Nešlo jistě o snahu ironizovat svět, pobuřovat a demoralizovat společnost či psát s nadsázkou o věcech, o kterých se běžně nemluví. Renesance právě prostřednictvím humanistické literatury ukazovala svět takový, jaký doopravdy byl – avšak s radostí a přirozeností sobě vlastní. Jestliže Boccaccio ve svém Dekameronu píše o paní, která „zpozorovala, že se jí chce zalíbit jakýsi mladík – podle jejího úsudku výborný –, i jala se s ním tajně dorozumívat, a když pak věci mezi ním a jí tak pokročily, že nechybělo než proměnit slova ve skutek, začala paní přemýšlet, kudy na to. A protože už dávno seznala, že mezi manželovy zlovyky patří záliba v pití, začala mu pití nejenom doporučovat, ale zchytrale ho k tomu ještě vybízela. Navykla ho tak pít, že skoro po každé – kdy se jí zachtělo – manžel pil, až se opil, a ona – když viděla, že je hodně zpitý –, ho uložila ke spánku. Tak se setkala se svým milencem poprvé, v čemž později bezpečně pokračovala“²⁶, nezmiňuje se o ní z toho důvodu, aby ponížil muže, pohoršil společnost či kritizoval intrikánství žen. Píše o lidské přirozenosti tak, jak psali mnozí před ním – pouze s tím rozdílem, že jeho podání je upřímné a nepřizpůsobuje se žádným společenským normám.

V Itálii byl Boccaccio za svou schopnost vidět a milovat lidské vztahy tak, jak jsou, uznáván. U nás jej pro jeho nemravnost a bohémské vystupování společnost spíše odsuzovala. Na tomto faktu se velice dobře odráží rozdílnost v českém a italském pojetí renesance. Zatímco pro Italy se Boccaccio a jemu podobní autoři stávali doslova autoritami vedoucími hnutí za člověka a krásu, kterou přináší život, v českých zemích nad těmito významnými osobnostmi vyšší společnost káravě zvedala prst a považovala jejich tvorbu za krajně nesourodou s mravními zásadami. Problém oněch mravních zásad je právě důkazem toho, jak daleko byly české země od pravého pojetí renesance. Pakliže by se u nás renesance a humanismus ujala v plné míře, zmizel by přece pojem jakýchkoli mravních zásad, které u nás dosud převládaly. Renesanční svět ukazoval mravy po všech stránkách a zaměřil se především na smyslovost, smyslnost, touhu a fyzično. Toto nahlížení u nás v takové míře rozhodně nepřevládalo. Renesanční člověk konal sám za sebe, žil sám za sebe, hovořil sám za sebe, užíval si přítomnosti a nemyslel na budoucnost, čehož využíval k poznání, vzdělání a bádání. Jeho cílem tedy jistě nebylo brát či nebrat ohled na mravní kodex.

²⁶ Palmknihy [online]. c2000-2009 [cit. 2009-03-20]. Dostupný z WWW: <<http://www.palmknihy.cz/www/detail.php?Xid=3518>>. s. 304.

Prostřednictvím literatury se potom šířil jeho život plný radovánek, ale i starostí, které s sebou přináší, mezi všechny vrstvy obyvatelstva, aby je bavil a ukázal jim, že vše, co se mezi lidmi děje, je přirozené a záleží pouze na člověku samém, jak si s nastalou životní situací poradí. K takovému uvolněnému pojetí však v našich literaturách nedošlo. Mezilidské vztahy a milostná tematika byly brány s rezervou a ještě mnohonásobně větší rezervy měly motivy erotické. Literatura jako by směla ukazovat pouze to, co bylo pro společnost prospěšné, ostatní škůdce (bouření se proti zásadám ženské pokory, cudné lásky atp.) měla odstranit, proměnit je v tabu. Tímto však nechci popírat fakt, že erotika byla naprostým tabu. Erotické motivy se objevovaly - jak bylo řečeno - již ve středověku, avšak měly být decentní a nevzbouzet příliš vzrušení, rozrušení či pobouření. Například v příběhu Tristama a Izaldy se erotické motivy objevily, více však záleželo na silné lásce mezi dvěma lidmi a na neštěstí, které s sebou zakázaná láska přináší.

Někteří literární badatelé považují renesanci a humanismus pro naši literaturu prospěšné především tím, že erotika přestala být tabu. Kdyby tomu však tak doopravdy bylo, potom bychom se také my mohli pyšnit českým Boccacciem či Petrarcou, jelikož naši spisovatelé dosahovali vysokých uměleckých a vyjadřovacích kvalit, citu pro jazyk a pozorovatelských schopností. Avšak český humanismus takové autory nepřinesl. A pakliže se nějací objevili, jejich snahy byly společností utlačovány a nemohly se nikdy plně rozvinout (například již zmiňovaný Hynek z Poděbrad, kterého lze tvorbou i myšlením směle přirovnat k Giovannimu Boccacciovi a kterému bude věnována jedna z kapitol mé práce). A nebyli-li za svou tvorbu odsouzeni, mohli použít erotického motivu ve své tvorbě nikoli k prosazení renesance, která lpěla na vystižení přirozené erotiky ve vztazích, ale jako důkaz toho, že erotika nemusí pobouřit lid, jelikož nepobuřovala v podstatě ani křesťany (viz kapitola o Mikuláši Konáčovi z Hodiškova, který svou překladovou tvorbu zasvětil erotickým motivům na důkaz toho, že čtenář, který o nich čte, nemusí být nutně nemravný a tedy nehodný toho číst bibli). Tímto se dostávám opět k faktu o propojení českého humanismu s náboženstvím.

4. GIOVANNI BOCCACCIO, VELIKÁN ITALSKÉ RENESANCE

4.1. Pojem novely

Hovoří-li se o spisovateli Giovannim Boccacciovi, je jistě na místě zmínit se o novele, literárním žánru, za jehož zakladatele je považován právě on. Ačkoli prvopočátky novely můžeme nalézt již v době antické, přesněji v období helénistickém především kolem roku 30 př. n. l., u zrodu novely tak, jak ji známe dnes, stojí bezpochyby Giovanni Boccaccio. Výraz novela je odvozen z italského novella neboli zpráva, zvěst. Její kompozice je přesně stanovená, tudíž se novela považuje za nejvyhranější a specifický literární žánr.

Po stránce formální má také svá přesná pravidla. Jestliže anekdota, říkadlo či bajka jsou považovány za formy krátké a román za formu nejdelší, stojí novela (společně s povídkou, od které se však liší právě svými kompozičními požadavky) přesně uprostřed, ve středu mezi těmito dvěma formami. Na rozdíl od povídky (se kterou je často zaměňována), se novela drží své hlavní dějové linie, která nebývá složitá a ve které se dá jen stěží nalézt složitá zápleтка. Pro novelu je charakteristická stručnost vyjádření a maximální úspornost. Jestliže například v románu Saavedry *Důmyslný rytíř don Quijote de la Mancha* nalezneme mnoho dopodrobna vylíčených pasáží o Quijotových zážitcích: „*Tu dojel na cestu, jež se rozbíhala na čtyři strany, a vzpomněl si na křižovatky, na kterých potulní rytíři váhali, kudy se dáti; jako oni chvíli stál a po dlouhém rozvažování pustil uzdu Rocinantovi, aby vykročil, kam by chtěl, a kůň poslechl prvního popudu a zamířil ke své stáji. Asi tak po dvou mílích ušel don Quijote zástup lidí. Byli to, jak se potom ukázalo, toledští kupci, jedoucí do Murcie pro hedvábí. Bylo jich šest, jeli pod slunečníky a provázeli je čtyři sluhové na koních a tři mezkaři pěšky. Jakmile je don Quijote spatřil, pomyslel si na nějaké nové dobrodružství, a chtěje si pokud možno vésti podle příhod, o nichž se dočetl v svých románech, rozhodl se napodobit určitý vzor: s ušlechtilým vzezřením usedl v třmenech, stiskl kopí, zakryl se štítem a v prostředku cesty očekával, až se ti potulní rytíři přiblíží (neboť za takové je měl).*“²⁷, v novelách Boccaccia je naproti tomu i dlouhé údobí člověka shrnuto do

²⁷ Dobré knihy [online]. c2008 [cit. 2009-03-20]. Dostupný z WWW: <<http://www.dobre-knihy.cz/detail-27512/stahujte-zdarma-dumyslno-rytir-don-quijote-de-la-mancha.htm>>. s. 14.

několika vět: „*Saladin, jehož statečnost byla tak veliká, že se kvůli ní nejenom stal z prostého člověka babylónským sultánem, ale že mu dopomohla i k mnoha vítězstvím nad saracénskými a křesťanskými králi, vydal na rozličné války a také na svou nesmírnou okázalost celý svůj poklad - a protože se nějak stalo, že potřeboval pěkné množství peněz a nevěděl už, kde by si je opatřil tak rychle, jak rychle je potřeboval, vzpomněl si na bohatého žida, jenž slul Melchisedech a půjčoval na lichvářský úrok v Alexandrii. Měl za to, že by mu Melchisedech mohl půjčit, kdyby chtěl, jenže Melchisedech byl tak lakotný, že by to byl o své vůli neudělal, a násilím ho sultán nutit nechtěl.*“²⁸

Novela se od povídky či románu liší také tím, že se soustřeďuje pouze na jednu událost a odráží se v ní běžný život, který si nepodmaňuje právo na jakoukoli výjimečnost či prudký zvrat. Právě v každodenním životě může člověk naplno rozvíjet svůj intelekt, dávat na odiv svůj šarm, bystrost a z každého okamžiku vytěžit nové a nové poznatky. Proto je novela svým obsahem vždy jednoduchá, na rozdíl od povídky či románu, do jejichž dějů mnohdy vstupují nové a nové postavy, noví hrdinové, jejichž charaktery se v průběhu děje přetvářejí. Postavy novel bývají neměnné, průměrné, avšak takové, které dokáží čtenáře zaujmout právě svou neměnností.

V průběhu staletí se podoba novely od té, kterou psal Boccaccio, výrazně neměnila, pouze se utvářela vlivem tvůrčího stylu jednotlivých autorů. Tvůrci novel se stali například Maupassant či A. P. Čechov. Novela se velké oblibě těší dodnes.

4.2. Giovanni Boccaccio – jeho život, myšlení a dílo

„Lépe je pykat za to, co jsme si užili, než litovat to, co jsme propásli“.

Giovanni Boccaccio

My čtenáři jej známe především jako představitele italské renesance a autora lechtivých, zábavných a satirických novel. Jeho celkový přínos pro naši literaturu se však neprávem omezuje pouze na tuto definici. Giovanni Boccaccio to je synonymum pro život lidumilný, radostný, nespoutaný a krásný, přesně takový, jaký můžeme vyčíst z jeho novel. Tento autor byl milován i nenáviděn pro své umění psát tak věrohodně o

²⁸ Palmknihy [online]. c2000-2009 [cit. 2009-03-20]. Dostupný z WWW: <<http://www.palmknihy.cz/www/detail.php?Xid=3518>>. s. 25

lidských povahách a přirozenosti krásy a erotiky. Sám říká: „*Cožpak může někdo popřít, že útěchu, ať už je jakákoli, je třeba uštěďovat daleko častěji půvabným paním než mužům?*“²⁹

Byl to on, kdo do světové literatury vnesl právě motiv erotiky – tedy nikoli jako prostředku pro zpestření děje, nikoli jako básnické vyjádření pocitů. Do svých děl promítá erotiku jako běžnou součást života každého smrtelníka bez ohledu na to, jednali se o krále, žebráka či kněze. Láska v jeho novelách je chápána nikoli jako poblouznění smyslů, nýbrž jako prožitek přirozené tělesné plnosti, ve které se muž a žena poznávají a fyzicky přibližují bez rozdílu věku či stavu a při plném vědomí svého jednání. Boccaccio proplouvá světem svých povídek jako tichošlápek, a přesto je všude kolem. Je přítomen ději a čtenář má pocit, že historky, o kterých vypráví, na vlastní kůži zažil, čemuž je i snadné uvěřit. Giovanni Boccaccio tvoří zajímavý článek také v české literatuře a velkým negativem je fakt, že je u současných českých literárních badatelů poněkud opomíjen a v popředí stále zůstává spíše velikán Francesco Petrarca. Nutno podotknout, že však právě Petrarca má zásluhu na obohacování světových literatur boccacciiovskými motivy. Petrarc, jako velký milovník literatury a renesance a přítel Boccacciův, přeložil poslední novelu desátého dne Boccacciova slavného díla Dekameron, která se posléze začala v literatuře objevovat pod názvem Valter a Kryzelda a jejíž hlavní postavou se stala žena, která svou moudrostí, věností a pokorou získává od svého muže obdiv a uznání.

Boccacciovo dílo Dekameron, soubor sta novel, si zaslouží velkou pozornost, jelikož se stal námětem pro tvorbu mnoha dalších autorů včetně několika našich, o kterých budu hovořit v dalších kapitolách. Dekameron je typickým renesančním dílem nikoli pouze zásluhou autora literárního talentu, ale především také díky jeho osobitosti, s jakou pojal vyprávění těchto rozšafných povídek, které naprosto odpovídají renesančním požadavkům svobody a síly člověka. Dekameron jako by promlouval k ženám („*Jistě víte, roztomilé družky*“³⁰ ; „*Častokráte se už, předrahé paní, stalo*“³¹ aj.). Renesance, jakou přinesl ve své tvorbě Boccaccio, by se dala považovat za synonymum pro svobodu ženy a obdiv k její kráse a vynalézavosti. Je faktem, že středověké ženy neměly mnoho příležitostí k prosazení se či rozvíjení svého intelektu,

²⁹ Palmknihy [online]. c2000-2009 [cit. 2009-03-20]. Dostupný z WWW: <<http://www.palmknihy.cz/www/detail.php?Xid=3518>>. s. 2.

³⁰ Palmknihy [online]. c2000-2009 [cit. 2009-03-20]. Dostupný z WWW: <<http://www.palmknihy.cz/www/detail.php?Xid=3518>>. s.25.

³¹ Tamtéž. s. 42.

což Boccaccio dokazuje hned v úvodu svého díla Dekameron zmínkou o tom, že ženy se ve středověku musely „říditi přáními, libůstkami a rozkazy otců, matek, bratrů a manželů, strávily většinu času zavřené do čtyř stěn svých světnic.“³² Proto se Boccaccio rozhodl, jak sám uvádí, „poskytnout pomoc a útěchu těm, jež milují...“³³

S odstupem doby se nám může zdát nemožné, že by tento člověk za svůj přínos do literatury mohl být odsuzován. Avšak přihlédneme-li ke společenské situaci, která v době renesance v různých zemích zavládla, není se čemu divit. Je možné, že všichni Boccacciovi odpůrci si jeho literární konání pouze špatně vyložili, avšak jejich postoj vůči němu byl stejně přirozený stejně jako Boccacciův postoj k renesanci. Jedním z nejvíce kritizovaných bodů boccacciovské literatury byla ironie a výsměch církvi, o čemž svědčí mnoho odvážných soudů namířených proti Boccacciově tvorbě: „Zakladatelem italské prosy je Giovanni Boccaccio, rovněž Toskánec, Petrarcův přítel a vrstevník, třetí hvězda na nebi italské literatury. Nejvýznačnější jeho dílo Dekameron (Desítidenní) je sto velmi kluzkých novel. Vane z nich starořímské, žhavou smyslností prosycené pohanské ovzduší. Terčem jeho ironie a škodolibých útoků jsou zvláště osoby klášterní ... Italští humanisté nechávali články víry stranou a ze svých mravních poblouznění vystřízlivěli alespoň na sklonku života...“³⁴ Vezměme v úvahu například čtvrtou novelu třetího dne, jež pojednává o muži zvaném Puccio di Rinieri, jež se dal na duchovní cestu a začal tak zanedbávat svou manželku Isabetu. Když do děje vstupuje řeholník don Felice, začíná se doba touhy po ženské kráse, intrik a touze po štěstí. V okamžiku, kdy don Felice Istí dostává Puccia na chvíli z domu, aby mohl dát jeho ženě to, co jí v manželství s Pucciem chybělo, stane se to, co je lidské, avšak nepřípustné z hlediska křesťanské morálky. Mezi milenci dojde k milostnému aktu.

Boccaccio otevřeně uvádí zbožného člověka jako obyčejného tvora, který našel zalíbení v ženské kráse a vzbudila se v něm touha udělat ženu po stránce milostné šťastnou. Tento fakt nemusel být pro duchovenstvo a vzdělanstvo příliš příjemný. A ačkoli Giovannimu Boccacciovi jistě nešlo o potupení církve, ale spíše o důkaz toho, že každý jsme jenom člověk se svými potřebami, krásami, touhami a způsoby, bylo by jistě těžké tento argument před duchovenstvem obhajovat.

Avšak česká společnost mohla autora pouze milovat nebo kritizovat, na jakékoli zásahy proti němu však neměla oprávnění, jelikož byl pod křídly italské společnosti.

³² Tamtéž. s. 8.

³³ Tamtéž. s. 8.

³⁴ RÁČEK, Blažej T. J.: *Církevní dějiny v přehledu a obrazech*. Praha, Vyšehrad 1939. s. 286

Proto mohla naše společnost pouze zatínat zuby nad jeho úspěchy v Itálii, Francii a jiných zemích a s maximální ostražitostí hlídat, aby se tento živel nedostal také do českých zemí. I tyto snahy se však začaly brzy hroutit a náznaky boccacciovského stylu do naší literatury začaly pronikat, o čemž svědčí mimo jiné trojí obhajoba milostné tematiky, která se objevila v českém humanismu. Jako doklad uvádím obhajobu Řehoře Hrubého z Jelení, který ke svému překladu Charon, satirického díla od Pontana, připojil krátký úvod: *Na věcech pak některých a zvláště při konci, prosím, neurážejte se, krerěz, ačkoli sú nectné, oplzlé, opselé, hanebné a mrzké, však nectnými oplzlými nevynášejte se slovy. A my ne všudy, i v Písmech svatých, jako v Ezechielovi a jinde, poctivých věcí čítamy.*³⁵ Uvedená obhajoba dokazuje, že odmítavý postoj, který společnost vůči milostné tematice v literatuře zaujala, byl dán spíše mylnou interpretací, která jej automaticky označila coby nevhodné dílo.

S poznatkem o kritice Boccaccia jakožto rušitele uznávané morálky souvisí další z poznatků, který je třeba uvést na pravou míru. Dekameron vznikl na rozhraní středověku a renesance. Je stále diskutovanou otázkou, do jaké míry se v Dekameronu ještě rýsuje středověk a zda jej u autora renesančního cítění vůbec máme právo hledat. Názory na tuto záležitost se různí a vznikají tak mnohé domněnky a teze, většinou však ničím nepodložené a neověřitelné. Jednou z takových domněnek je středověký symbol čísla deset. Samotný název díla – Dekameron – vznikl spojením řeckých slov déka (deset) a hémerá (den), tedy deset dní. Deset dní, ve kterých si ženy a muži vypráví příběhy ze života a více či méně se baví nad mezilidskými vztahy. Proč autor zvolil právě číslo deset? Může mít jeho volba souvislost s Desaterem Božích přikázání? Některé prameny uvádějí, že právě zde je nejjasněji vidět vliv renesance na umocňování odporu proti středověku. „*Veřejné porušování desatera je jedním z mnoha znaků, skrze které se v Dekameronu o slovo hlásí nastupující renesance*“³⁶, uvádí se v jednom z článků, který se věnuje problematice renesanční literatury.

Toto tvrzení by bylo dobře možné za předpokladu, že bychom Boccaccia viděli pouze jako zprostředkovatele renesančních myšlenek, který se držel požadavků renesance (mezi jeden z požadavků patřila právě negace středověkého kultu náboženství, který za jediného strůjce lidského štěstí či neštěstí pokládal Boha, nikoli člověka). Avšak pro správnou interpretaci Boccacciových novel je nutno oprostit se od

³⁵ KOLÁR, Jaroslav. *Sondy: Marginálie k historickému myšlení o české literatuře*. Brno, Atlantis 2007. s. 38

³⁶ *Iliteratura* [online]. c2005 [cit. 2009-03-20]. Dostupný z WWW: <<http://www.iliteratura.cz/clanek.asp?polozkaID=19733>>.

takovýchto úvah a soustředit se ryze na svět, který nám prostřednictvím svých novel přináší, nikoli na symboliku a teze, které by jej mohly usvědčit z toho, zda choval či nechoval odpor vůči náboženství. Jeho přínos je třeba hledat především v realistickém uchopení světa a v kráse, s jakou nám náhled na tento svět podává. Boccaccio se s radostí a bez potřeby moralizovat baví lidskou nedokonalostí a vidí-li špatnosti lidského světa, nehodlá je označit za hřích, ale baví sebe i čtenáře pozorováním toho, jak si člověk svým rozumem s takovými špatnostmi poradí.

Pakliže se ještě pozastavím u otázky, zda se Boccaccio svými novelami chtěl otevřeně vysmívat církvi a kritizovat ji, má odpověď zní ne, což vyplývá z mé interpretace jeho díla. V zásadě platí, že tematika a kritika církve se v jeho tvorbě objevuje, ale není na ni kladen důraz o nic větší než na tematiky ostatní, v nichž figurují obyčejní lidé. Tak si například můžeme přečíst kritiku (dokonce jmenovitou) o panu Erminovi de' Grimaldim, který „*vynikal bohatstvím nad každého jiného, tak lakotností a škrtilstvím nesmírně vynikal nad všechny ostatní držgrešle a lakomce na světě.*“³⁷ a chvalozpěvy si nepřečteme ani od Žida Abrahama, který říká: „*U žádného duchovního jsem tam nenašel žádnou svatost, žádnou nábožnost, žádný dobrý skutek anebo příkladný život či něco jiného. Zato smilnost, lakotu, obžerství a podobné ještě horší věci tam mají všichni v takové oblibě...*“³⁸ Jestliže se však Boccaccio ve skrytu duše tajně vysmíval církvi, neměl potřebu dávat to najevo svým čtenářům. Jako člověk, který renesanci nejen tvořil, ale který jí také žil, jistě neměl zapotřebí bojovat výsměchem proti něčemu, co přetrvává, ale spíše slavit novou uměleckou etapu, která přichází. A právě to je pro bádání nad vlivem jeho tvorby u českých humanistů podstatné.

Nejvíce zastoupeným tématem v Dekameronu je téma lásky, které je provázáno motivy erotiky. Boccacciovy postavy podléhají svodům nikoli vlivem zkaženosti světa a bouráním morálních hodnot, ale z čisté přirozenosti, vlivem jakési vnější síly, které podléhají. Tyto motivy nemají čtenáře pouze bavit a přinášet radost či pohoršení, ale především dokázat, že erotika je součástí lidské přirozenosti a přirozenost jako taková není důvodem k tomu, aby se před ní pohoršeně zavíraly oči. Svět renesance byl šťastný, bez bojů a zápasů o hledání lidské podstaty a štěstí i neštěstí se zakládalo výhradně na lidském uvažování a konání. A součástí této cesty za štěstím bylo také uvědomění si vlastních sexuálních potřeb. Tak také renesance proti nadpřirozené lásce staví lásku pozemskou a proti nadpřirozené ženské kráse staví krásu hmatatelnou,

³⁷ BOCCACCIO, Giovanni: *Dekameron*. Praha, Baronet 1997. s.

³⁸ BOCCACCIO, Giovanni: *Dekameron*. Praha, Baronet 1997.

fyzickou. Intriky a lsti, které se v novelách často objevují, musí čtenář chápat nikoli jako povzdech nad křivostí a nepravostí společnosti, ale jako projevy lidské inteligence a schopnosti využívat onu vychytralost k překonávání překážek. Boccaccio nevychovává, Boccaccio je fascinován vynalézavostí lidského rozumu. A jestliže se dostal, byť pouze útržkovitě a nepřímě do Čech, potom nezáleží na tom, kolik úcty se mu zde dostalo, ale svědčí to o faktu, že prostřednictvím tohoto velikána se také k nám mohl dostat kousek oné novoty, kterou Boccaccio do renesance vnesl, tedy učit člověka milovat život a lidské podílení se na jeho prožití. Boccaccio v tak rozpolcené době, jakou byl přechod mezi středověkem a novým věkem, dokázal, že literatura nemusí nutně sloužit pouze náboženským, výchovným a naučným záměrům, ale především má být odrazem skutečného života se všemi jeho přeměnami, zvraty a vývoji. Vytvořil typ realismu, ono pomyslné oko, jemuž nic neutěče, ale které se před realitou nemusí nutně zavírat.

4.3. První boccacciovské záchvěvy u nás

Nejrazantnější pokrok v humanistickém písemnictví zaznamenala bezpochyby epika. Kromě již zmíněné epistolografie dostalo prostor také kronikářství a to jak po stránce kvantitativní, tak také po stránce kvalitativní. Termín kronika se v době humanismu neomezoval pouze na historické události národní, ale zahrnoval do sebe také pojem humorné rozprávky, bajky či novely, která se u nás začala prosazovat. Kromě kronik v pravém slova smyslu, jako byl například překlad Silviovy kroniky z roku 1510 nebo Kronika Trojanská vydaná Mikulášem Konáčem z Hodiškova, který se snažil o celistvé zobrazení české minulosti, vznikaly také spisy beletristické, označované jinak také termíny čtení nebo řeč. Nejvýraznějšími spisy tohoto rázu se staly dvě povídky, dvě řeči, které byly součástí křížovnického rukopisu. Jedná se o spisy anonymní. Dá se předpokládat, že jejich autoři, jejichž jména nám nejsou dosud známa, nechtěli vytvořit strhující a umělecky vysoce hodnotná díla, ale spíše co nejlidovějším způsobem přetvořit původní text, pobavit a též tak trochu vychovávat (k čemuž povídka o pokorné a poslušné manželce posloužila jistě velice dobře). Z titulů obou povídek, tedy *O Bryzeldě řeč zlá o zlé* a *O Griseldě řeč pěkná o pěkné*, můžeme vyčíst rozdílnost charakterů hlavních postav. K mému bádání nad otázkou vlivu

Boccaccia na české humanistické autory dobře poslouží právě zmíněná druhá řeč, tedy o Griseldě.

4.3.1. O Griseldě řeč pěkná o pěkné

Tato anonymní skladba je překladem závěrečné, tedy desáté novely desátého dne Dekameronu, novely O Valtrovi a Kryseldě. Skladba o trpělivé Griseldě, která je svým manželem, markrabětem Valtrem, soustavně ponižována a musí snášet všechny jeho ženy, ale nakonec svůj boj o postavení a děti vyhraje, je důkazem tvorby nového typu. Její přínos spočívá v nově zvoleném tvaru novely i ve zpracování tématu milostného citu a vztahů mezi lidmi, čímž tento spis z poloviny 15. století dokazuje, že postoj společnosti vůči beletrii nebyl tolik odmítavý, ale naopak ji bral v potaz. Rozprávka o statečné Griseldě přináší nový pohled na ženu a míří tak k čistě renesanční světské tematice.

5. MIKULÁŠ KONÁČ Z HODIŠKOVA

5.1. Konáčovy literární zásluhy

Zásluhu na uvedení boccacciovských literárních motivů do literatury má bezesporu Mikuláš Konáč z Hodiškova, český humanista, překladatel a tiskař, který se zasloužil o vydání mnoha literárních děl, prostřednictvím nichž se tak česká literatura mohla zčásti přiblížit evropskému humanismu. Mikuláš Konáč z Hodiškova vynikal tištěním především překladů, mnohdy obohacených o originální či převzaté předmluvy (například předmluva k překladu Boccacciovské novely s názvem *Kronika o Cimonovi hlúpém*, skrze milost přemistrně vycvičeném z roku 1509). Právě na tyto předmluvy bude v mé práci kladen důraz (především na předmluvu od Beroalda, kterou vytiskl na úvod ke svému textu *O Cimonovi hlúpém*), jelikož přinášejí zajímavé poznatky o vztahu Konáče k Boccacciovým textům a motivech erotiky v literatuře.

Je s podivem, že o osobě takového formátu nemá starší česká literatura mnoho zmínek a má-li, objevuje se u jeho jména a především u jeho vydaných tisků mnoho nesrovnalostí. O Konáčovi se zmínil například kronikář Václav Hájek z Libočan ve své *Kronice české* z roku 1541, avšak patří mu pouze předposlední místo v soupisu pramenů na konci *Kroniky*. V průběhu let a celých staletí se neprávem opomíjená pozice Konáče v české literatuře příliš nezměnila. Úplný seznam jeho literárních počínů vydal až Josef Dobrovský ve spisu *Geschichte der böhmischen Sprache und Literatur* z roku 1818, kde například uvádí Konáče jako prvního v žebříčku českých tiskařů³⁹. Dílem Dobrovského se později inspirovaly další osobnosti české literatury, například Josef Jungmann, který ve své *Historii literatury české* uvádí stručný soupis Konáčových tisků. Jméno Mikuláše Konáče z Hodiškova se tedy pozvolna dostávalo do podvědomí společnosti.

Doba značně pokročila, avšak v neprospěch Konáče, jehož jméno se objevovalo v textech různých autorů pouze zřídka a mnohdy bylo opřeno mnoha nepřesnostmi. Jeho osobnost se dočkala většího uznání až ve dvacátém století, kdy se Konáčem jako spisovatelem a překladatelem začal zabývat především V. Měrka, konkrétně ve studii s názvem *Mikuláš Konáč z Hodiškova*, která vyšla roku 1915 a jejímuž vzniku

³⁹ KOPECKÝ, Milan. *Literární dílo Mikuláše Konáče z Hodiškova*. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1962.

předcházelo prostudování literatury od autorů, kteří se Konáčovým přínosem pro literaturu zabývali již v dřívějších dobách. Zmínky o Konáčovi dále tvoří například práce Jaroslava Vlčka či Jaroslava Kolára. Pozornost si zaslouží také práce Milana Kopeckého, jenž sestavil podrobnou monografii Konáčovu s názvem *Literární dílo Mikuláše Konáče z Hodiškova* z roku 1962. Milan Kopecký zasadil jméno Mikuláše Konáče do kulturního kontextu první poloviny 16. století a věnoval svou práci několika jeho textům, čímž podal o Konáčovi dosud nejucelenější informace. Avšak v porovnání s rozsahem literární činnosti tohoto humanistického velikána tvoří celková literatura jemu věnovaná pouze malý zlomek. Tento fakt svědčí o tendencích literárních badatelů psát a interpretovat spíše věci novodobé, což jim nelze vyčíst, jelikož po prezentaci starší české literatury není takový ohlas a 16. století v literatuře se obecně nevěnuje tolik pozornosti jako uměleckým a literárním proudům, které vznikly v pozdějších dobách (osvícenství, romantismus, realismus aj.).

Profesor Milan Kopecký v knize *Literární dílo Mikuláše Konáče z Hodiškova* uvádí předpokládané datum Konáčova narození v rozmezí let 1480 – 1485⁴⁰. Otázkou zůstává, odkud Konáč získával své jazykové schopnosti, díky nimž mohl překládat novely Boccacciovy. J. Truhlář v knize *Humanismus a humanisté za krále Vladislava II.* přichází s domněnkou, že Mikuláš Konáč z Hodiškova mohl být studentem zahraničních či soukromých škol⁴¹, odkud si odnesl nejen své jazykové schopnosti, ale také všeobecný kulturní rozhled. Rok 1507 znamenal počáteční období jeho tiskařské a literární působnosti. Tento fakt dokládají tisky z jeho tiskárny u kostela Panny Marie Na louži v Praze na Starém Městě⁴². Pro mou práci však bude zajímavější především období let 1507 – 1514, ve kterém vyšly Konáčovy tři překlady Boccacciových novel z Dekameronu.

Mikuláš Konáč z Hodiškova usiloval o to přiblížit lidu literaturu, která by byla prospěšná nejen nejsilnější čtenářské vrstvě, tedy měšťanstvu, ale také nízkým lidovým vrstvám. K tomu mu napomáhalo jeho řemeslo. Jako tiskař mohl rozhodovat o tom, co bude čtenářstvu předloženo a jeho vytříbenost výběru podmiňovala navíc vášeň pro překladatelství. Do českých zemí se tak dostávala cizí renesanční díla, ke kterým obyčejný člověk mohl jen těžko přijít. Jeho dílo je podstatné nejen přínosem ke

⁴⁰ KOPECKÝ, Milan: *Literární dílo Mikuláše Konáče z Hodiškova*. Praha, Státní pedagogické nakladatelství 1962.

⁴¹ TRUHLÁŘ, Josef: *Humanismus a humanisté v Čechách za krále Vladislava II.* Praha, Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1894.

⁴² *Lexikon české literatury 2 K-L*. Praha, Academia 1993, str. 822.

zobecnění světové literatury v našem prostředí, ale je také pokusem o prosazení milostných a erotických motivů v naší literatuře. Nutno podotknout, že se tohoto úkolu zhostil s jiným cílem, než tomu bylo například u Hynka z Poděbrad, kterému bude věnována následující kapitola. Avšak Konáčovo snažení přineslo své ovoce. Mikuláš Konáč z Hodiškova byl zastáncem národního humanismu, a snad proto měl také blízko k náboženství. V jeho tvorbě se tedy mísí látky středověké s náznaky renesančními. Po anonymním překladu povídky O Valtrovi a Griseldě se tedy stává dalším autorem, který se pustil do překladu Boccacciova Dekameronu. Konáč překládá postupně tři novely.

5.2. Kronika o smutném skončení Gviškarda a Sigismundy – rok 1507

Konáč zvolil k překladu již přeloženou verzi části Dekameronu od Němce Filipa Beroalda staršího. Důvodem mohla být celková oblíbenost této významné literární osobnosti. O Konáčově prolínání mezi středověkým a renesančním světem svědčí fakt, že k přeložení této novely mu jako podklad posloužila první novela čtvrtého dne Dekameronu, příběh zobrazující nešťastný milostný vztah. Tato novela zachycuje utajovanou lásku královské dcery Sigismundy ke svému dvořanu Gviškardovi, který je posléze popraven a ona z nešťastné lásky k němu spáchá sebevraždu. Nabízí se otázka, proč Konáč, jako představitel vlny humanismu, zvolil pro svůj překlad právě nešťastné téma? Důvodem mohla být právě ona rozpolcenost mezi středověkem a renesancí, anebo snaha poukázat na jiné renesanční rysy v Boccacciově tvorbě, než kterými byly erotické motivy v jeho novelách. Vyprávění o královské dceři Sigismundě a jejím dvořanu Gviškardovi obsahuje totiž také renesanční motivy, kterými jsou především renesanční vztah k životu, který je nejlépe patrný z obhajoby práva na lásku, byť společensky nevhodnou. Renesanční pojetí života zde ztělesňuje postava Sigismundy, která se statečně postaví za své právo na lásku a dokáže tak čelit svému otci i celé společnosti.

5.3. Kronika o Cimonovi hlúpém, skrze milost přemistrně vycvičeném – rok 1509

Tato rozprávka je překladem první novely pátého dne Dekameronu a Konáč zvolil pro svůj text opět překlad Beroaldův. Vydáním novely O Cimonovi hlúpém Konáč předložil čtenářům látku čistě renesanční. Pozornost si zaslouží především proto, že jako první přináší motiv přirozené erotiky. Ten je ukryt v rozprávce za milostné vzplanutí Cimona k zadané ženě. Jestliže jsem v předchozích kapitolách uvedla, že v českém nábožensky rozbouřeném prostředí se renesance v pravém slova smyslu ujímala jen těžce, jak je tedy možné, že Konáč, který přišel s tématem tak necudným a nemorálním, nebyl společností, stejně jako Hynek z Poděbrad, odsouzen? Může to být dáno tím, že Konáč si je při překladu dobře vědom toho, že ladění této novely je vzhledem k našim mravům poněkud pobuřující, přesto - anebo možná právě proto - připojil k jejímu překladu pasáž převzatou z Beroalda: *„Že písma poetuo o milosti a kronikáruo nemají zamítána býti, z téhož Phillipa Beroalda. Jestliže písma všecká, v kterýchž se milosti a věci frejírské pokládají, mají býti s jich písari potupena, potupenať budú přijatá svatá Písma, to jest Zákona starého přesvětlé ty kniehy, nad kteréžto nic nenie nábožnějšího, nic svatějšího a nic duchovnějšího. Kniehy Genesis zavrženy buďte, neb se v nich milosti Jakoba a Rachel, objímanie Sichena s Dinou násilné, skutek též Judy s Thámar pokládají. Žádný knieh Numerorum v ruce nebeř, neb izhraelského lidu smilstva s dcerami moabskými v nich se vypisují. Varuj se čísti Judicum knieh, neb zavírá Samsona najsilnějšího přelehké s mladící Dalidií objímanie. Knieh Hester se nedotýkaj, neb tě naučí, kterak Asverus král milost milostí jakožto klín klínem vyraziti usiluje a pro oblehčenie nesnesitedlnosti milosti po všecky jednak noci děvečky porušoval, čině z panen ženy. Regum kniehy jakžto stydké odvrz, kterýmiž se Davida s Bersabé cizoložstva, téhož již starého s mladičku Sunamite objímanie, Ammona s sestrou Thámar skutek hanebný, Šalomúna s královnami a s ženami nečíslnými bláznová milování připomínají. A abych pojednú dokonal, samy Piesničky nad piesněmi jakžto ochechulské zpívanie zacpaje uši pomiň, poněvadž by púhé milosti a púhé stydkosti (jediné lež bychom duchovně rozuměli) oznamovati se zdály, a protož mezi Židy chovány byly, aby žádný mládeneček těch knieh nadržel v rukú, aby žádné dietě čtením jejich se nekochalo. Protož poněvadž v svatých Piesmiech mnohé věci o milosti položeny jsú, a ty se ne více od zoufalých než od nábožných lidí každý den*

*v chrámech zjevně vyzpívují, proč by tehdy kroniky a písma poetská zamítána byla, z kterýchžto kronika tato, ač velmi krátká, ne však neužitečná jest? Kterúžto čta dobře se měj.*⁴³

Fakt, že Konáč pro svůj první Boccacciův překlad zvolil novelu s tragickým koncem a k novele rozvernější připojil tuto obhajobu, vede k myšlence, s jakým úmyslem Konáč Boccaccia překládal? Zdá se, že svůj čin měl dobře zvážený a že se jeho inspirace Boccacciem značně odlišuje od inspirace Hynka z Poděbrad.

5.4. Pamphila mládence ctného z Centinovelie rozprávka nájprvnější o Serciapelletovi, písaři obecném, kterýž na smrtné posteli oklamav, po smrti za svého jměň, drženi ctěn byl – rok 1514

Překladem této novely, první novely prvního dne, Konáč o předchozím tvrzení ještě více přesvědčuje. Opět zde nenalezneme žádný milostný motiv, který byl pro renesanci typický. Konáč k překladu zvolil příběh podvodníka, který se vysmívá zpovědi a paradoxně je navíc prohlášen za svatého. To je již pořádný útok na církev, řeklo by se. Avšak ani tato povídka jistě nevyvolala ve společnosti odpor, který by se dal předpokládat, jelikož její tisk nebyl pozměněn ani zakázán. Prostřednictvím ní se totiž do podvědomí čtenářů dostala reakce na náboženské dění v období renesance, obraz jejího nahlížení. Konáč navíc udělal něco podobného, co u novely O Cimonovi hlupém; ke svému překladu připojuje vlastní interpretaci, ve které uvádí, že vyprávění není možno chápat jako útok proti víře, ale spíše jako odstrašující případ člověka bez víry. Jedná se tedy o dílo nikoli výsměšné a sarkastické, ale poučné a výstražné. V tomto tvrzení zaznívají Konáčova vlastní, tentokrát nepřejatá slova. V některých jeho verších je také znatelné vybídnutí k pokoře a poslušnosti:

*Nebud' škodlivý žádnému,
a zvláště spravedlivému,
snes křivdu trpělivostí,
budeš ozdoben moudrostí*⁴⁴

⁴³ KOLÁR, Jaroslav: *Sondy: Marginálie k historickému myšlení o české literatuře*. Brno, Atlantis 2007, s. 37

5.5. Konáč a Boccaccio

Nyní je třeba shrnout poznatky o vlivu Boccaccia v Konáčově tvorbě a pokusit se vysvětlit, proč si Konáč za svou inspiraci zvolil právě jeho. Ze zmínek o životě Konáče je patrné, že se o renesanci zajímal, že ovlivnila podstatně jeho myšlení, avšak nepoddal se jí úplně. Spíše by se hodilo tvrzení, že si z renesance, pro své literární působení konkrétně z Boccaccia, vybral to, co potřeboval, co mohlo být prospěšné jemu a co považoval za prospěšné naší společnosti. Z jeho překladů a především obhajoby, kterou připojil k novele O Cimonovi hlupém, je patrné, že se snažil dokázat, že milostné téma v literatuře není věcí zavrženíhodnou, ale přirozenou. To je tvrzení jistě odvážné a možná by mu bylo ani neprošlo, kdyby však jako argument nepoužil knihu nejvzácnější, Bibli. V obhajobě od Beroalda uvádí, že milostné motivy můžeme hledat v knihách Starého i Nového zákona a to ve vsí počestnosti. O pravdivosti tohoto tvrzení svědčí mnoho milostných a erotických pasáží založených nejen na čisté lásce, ale také na milostných intrikách, vyhledaných právě v Písmu svatém, zde konkrétně v knize Genezis, v příběhu Dějin Jakubových a jeho synů, konkrétně syna Júda: *„Potom Júda vzal za manželku svojmu prvorodenému Herovi Tamaru. / Ale Her, Júdov prvorodený, znepáčil sa Pánovi a Pán dal mu zomrieť. / Vtedy Júda povedal Onanovi: „Obcuj so ženou svojho brata, vezmi si ju za ženu...” „Keďže Onan vedel, že potomstvo nebude jeho, za každým vylieval semä na zem, kedykoľvek obcoval so ženou svojho brata... / Pánovi sa však znepáčilo, čo robieval, a aj jemu dal zomrieť. / Potom povedal Júda svojej neveste Tamare: „ Bývaj ako vdova v dome svojho otca...” / Po dlhšom čase zomrela dcéra Sueho, žena Júdova. Potom, čo bol vyplnil čas smútku, Júda šiel so svojím priateľom Hirom ... k tým, ktorí strihali ovce. / Keď Tamare bolo (toto) oznámené, / odložila svoje vdovské šaty, prikryla sa závojom a zahalila sa.... / Keď ju takto Jpda zbadal, pokladal ju za pobehticu, lebo nevidel jej tvár / .. a povedal: „Počuj, chcel by som s tebou obcovať.“ Nevedel totižto, že ona je jeho nevestou. Ona mu však vravela: „Čo mi dáš, keď budeš môcť so mnou obcovať?“ ... / On povedal: „ Akú zálohu ti mám dať?“ Ona vravela: „Tvoj pečatný prsteň, tvoju šnúru a tvoju palicu, ktorá je v твоjich rukách!“ / I dal jej a obcoval s ňou a ona od neho počala. / Potom sa pobrala a odišla odtiaľ, odložila svoj závoj a znovu si obliekla svoje vdovské rúcho. / Keď potom*

⁴⁴ KOPECKÝ, Milan: *Literární dílo Mikuláše Konáče z Hodiškova*. Praha, Státní pedagogické nakladatelství 1962, s. 80.

Júda poslal po svojom priateľovi z Odolamy kozľa, aby od ženy dosta späť zálohu, ten ju nenašiel.“⁴⁵

Jeho obhajoba k rozprávce O Cimonovi hlupém mu tedy mohla v napjaté době pomoci pokračovat v této tvorbě i nadále. Konáč si zřejmě z tvorby Boccaccia vybíral pouze ty motivy a stati, u kterých věděl, že vyhoví potřebám a požadavkům doby. Kdyby konkrétně zde byl Konáčův překlad odsouzen, automaticky by se zamítla také ona obhajoba, čímž by mohlo dojít k nařčení, že společnost považuje za zavrženíhodnou celou bibli, což je nemyslitelné. Proti označení Konáče jakožto ryze renesančního myslitele mluví také fakt, že kromě renesanční tematiky volil pro své překlady a tvorbu také středověké látky. Dokladem jeho náboženského přesvědčení jsou takzvané husitiky, ve kterých se přiklání k obrazu Mistra Jana Husa, husitskému odkazu a obhajobě církve. Konkrétně se jedná například o knihu s názvem *O velebné svátosti těla a krve Pána Krista, co a kterak o ní držáno od věrných a věříno býti má, spis mistra Jana k Robertovi v Konstanci v žaláři sepsaný. Item jiný o témž. A pak list k témuž mistra Rokytany z roku 1522*⁴⁶, která sloužila k obhajobě církve. Důležitým prvkem jeho textů byly také citáty z Bible a zmínky o biblických postavách, především krále Davida či Jeremiáše⁴⁷. Mikuláš Konáč z Hodiškova byl bezpochyby věřící osobou, jejíž snahou zajisté nebylo přeložit Boccacciovy novely a poštvat tím společnost proti sobě. O tom, že problematika milostné tematiky v dobových literárních textech nebyla záležitostí okrajovou, svědčí také fakt, že Konáč nebyl jediným autorem, který ke svým překladům připojoval odvolávky na Bibli. I Řehoř Hrubý z Jelení, oblíbený humanista, ke svému překladu Pontanova dialogu Charon připojil dovětek, ve kterém se odvolává dokonce na konkrétní biblické postavy: „*Na věcech pak některých a zvláště při konci, prosím, neurážejte se, kteréž, ačkoli sú nectné, oplzlé, hanebné a mrzké, však nectnými a oplzlými nevynášejte se slovy. A my ne všudy, i v Písmech svatých, jako v Ezechielovi a jinde, poctivých věcí čítámy.*“⁴⁸

Konáčův přínos pro český humanismus je tedy evidentní. Z Beroaldovy předmluvy a vlastní interpretace, přidané k jeho přeložené novele o Phamphille, je

⁴⁵ Biblia: Sväté písmo: Starý zákon I.: Gn 38. Spolok sv. Vojtecha, Trnava 1992, s.145 – 146.

⁴⁶ KOPECKÝ, Milan: *Literární dílo Mikuláše Konáče z Hodiškova*. Praha, Státní pedagogické nakladatelství 1962, s.175

⁴⁷ KOPECKÝ, Milan: *Literární dílo Mikuláše Konáče z Hodiškova*. Praha, Státní pedagogické nakladatelství 1962.

⁴⁸ KOLÁR, Jaroslav: *Sondy: Marginálie k historickému myšlení o české literatuře*. Brno, Atlantis 2007, s. 38.

zřejmé, že Konáč pojal svou překladovou tvorbu velice osobitým stylem a jeho cílem nebylo přinést do českého prostředí renesanci v pravém slova smyslu, ale spíše obhájit právo na milostnou tematiku v literatuře a to s odvoláním se k bibli, knize nejzákladnější. Přirozenost erotiky, kterou se Konáč snažil prosadit, můžeme skutečně bez větších problémů nalézt v Písmu svatém, především v poezii, v pasážích věnovaných kráse ženy:

*Dva prsy tvé jsou jak dva koloušci,
dvojčátka gazelí,
která v liliích se pasou.
Než zavane den
a stíny dají se v běh,
vydám se k myrhové hoře,
k pahorku kadidlovému.
Celá jsi krásná přítelkyně moje,
poskvrny na tobě není.⁴⁹*

Ve své další vlastní tvorbě se Konáč již problematikou erotických motivů nezabývá. Místo toho přináší téma sporu, které se v naší literatuře již několikrát předtím objevilo:

5.6. Hra pěkných připovědek – první renesanční drama u nás

Mikuláš Konáč z Hodiškova si pro své dílo vybral část Boccacciovy knihy *De casibus virorum illustrium*, ve které je autorem zpracováno téma života nešťastných mužů, například Cicera, Caesara, Alexandra Makedonského aj.. V knize se odehraje také příběh sporu Chudoby a Fortuny. Právě toto téma si Konáč vybral a nově jej zpracoval ve svém dramatu, který je označován jako naše první renesanční hra. V době humanismu v Čechách se drama neřadilo na nejpřednější příčky čtenářské oblíbenosti, své postavení si však přece vybudovalo a to především zásluhou biblického dramatu,

⁴⁹ Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona: Píseň písní 4. Podle ekumenického vydání z roku 1985, Praha, Česká biblická společnost 1985, s. 622.

tvořícího pomyslnou spojnici mezi středověkem a renesancí. U zrodu biblického dramatu stojí taktéž postava Mikuláše Konáče z Hodiškova a jeho hra *Judith* (vydaná však až roku 1547, tedy po jeho smrti), která čtenářům zprostředkovala téma námětově čerpající z Bible. Druhým typem dramatické tvorby se stalo drama světské, kladoucí si za cíl obohatit čtenáře o určitou mravní myšlenku, která se ve hře rozvíjí a z níž si čtenáři mají odnést také určité ponaučení. Tyto hry se těšily velké oblibě a do svého díla je zapojil také Mikuláš Konáč z Hodiškova a to svou hrou s názvem *Hra pěkných přípráv od Boccaccia složená, v nížto tyto vosoby mluví: Štěstí, Chudoba, Neštěstí. V kterýchžto o boji Štěstí a Neštěstí všem lidem ku příkladu vypisuje se*. Na rozdíl od Boccacciových povídek, které Konáč zpracoval v předchozích letech a k jejichž překladu zvolil německou verzi od Beroalda, mu ke své Hře pěkných přípráv posloužil latinský originál, který byl pro české vzdělance jistě lépe dostupný než originál v italském jazyce. Jeho světské drama, dá se zjednodušeně říci, podává spor dobra se zlem. Téma sporů je tradiční záležitostí v naší literatuře, objevuje se již v lidové tvorbě středověku. Vzpomeňme například na dílo *Siet' viery pravé* od Chelčického či slavné *Hádání Prahy s Kutnou Horou*, text Budyšínského rukopisu z roku 1420. Toto téma je běžné jak pro středověk, tak pro humanismus v Čechách, jelikož období společenských rozepří nepřestávala ani v této době.

Spor v Konáčově díle znázorňuje pyšné Štěstí, které se vysmívá skromné Chudobě za její děravý plášť, vyhublou postavu, za její směšný osud. Svou moc podtrhává upozorňováním na své přednosti, na honosný háv, přízeň významných lidí... Chudoba však namítá, že si dobrovolně zvolila svůj osud. Poté přichází obrat a drama dostává renesanční ráz. To ve chvíli, kdy Chudoba promlouvá o svém osudu jako o činu, který udělala z vlastní vůle - zde cítíme sílu kladenou v člověka, v jeho rozhodování a rozum:

„Neníť toho příčina tvá,
ale pak dobrá vuole má,
neb když sem tě vrtkavú shledla,
dobrovolně sem osedla.
Všech tvých darů marných zboží,
oblíbivši milost boží,
tebe sem hned opustila
i všecken svět potupila,

*vědúc, že proti tobě jest
potupiti svět, jeho čest.
Když jsem pak tě tak odsedla,
pohled', co sem tím dovedla,
netřeba mluvíti více,
neb z chaterné služebnice
svobodnou sem učiněna,
z tvých vosidel vyproštěna.“⁵⁰*

A jako doklad své bystrosti a síly navrhuje Chudoba boj, jehož výherkyni bude umožněno určit poražené její budoucí osud. Vyhrává Chudoba. Po prohře musí Štěstí jednu polovinu své moci, tedy štěstí, posílat kamkoli chce, avšak druhou polovinu, neštěstí, musí silnými řetězy ke kůlu připoutat, aby mohlo odejít pouze s člověkem, jež si řetězy sám rozváže. Takto promlouvá Chudoba poté, co porazila domýšlivé Štěstí:

*„Já polovici odjímám
té tvé moci, a za to mám,
že na tom muožeš přestati,
což ted' míním rozkázati:
aby to hned vykonala
a Neštěstí uvázala
u sloupu vuobec a zjevně,
i ukovala dosti pevně,
aby odtud nechodilo,
nižádnému neškodilo
a nevcházelo do domu,
jediné toliko k tomu,
kdož by jemu příčinu dal
a od sloupu jej odvázal.“⁵¹*

⁵⁰ KOPECKÝ, Milan: *Mikuláš Konáč z Hodiškova. Hra pěkných příslovídek*. In: *Český humanismus*. Praha, Melantrich 1988, s. 30.

⁵¹ KOPECKÝ, Milan: *Mikuláš Konáč z Hodiškova. Hra pěkných příslovídek*. In: *Český humanismus*. Praha, Melantrich 1988, s. 36.

Zde vidíme jasnou převahu rozumu a ušlechtilosti nad nadpozemskou mocí a zároveň ponaučení, které ze hry plyne, tedy že strůjcem štěstí i neštěstí, chudoby i bohatství není žádná vyšší moc, ale sám člověk. Motiv rozvazování řetězů je přirovnáním k síle lidského jednání. Rozváže-li člověk řetěz ze své vlastní vůle, ponese si následky svého jednání také sám.

Toto dílo se stalo pro český humanismus poměrně zásadním, ačkoli Konáčovo zpracování textu G. Boccaccia se místy zdá být poněkud mechanické⁵². Nepřesnosti se objevují také v počestlých výrazech, které Konáč zvolil zřejmě proto, aby českému čtenářskému publiku ulehčil bádání nad výrazy latinskými. Dokladem toho je například název pohoří, který autor pro jednodušší pochopení čtenáři počestil. Tak tedy v díle můžeme nalézt výraz „*Nohovy hory*“⁵³. Naopak autorův cit pro jazyk se projevuje v celém přebásněném textu. Jako důkaz o jeho smyslu pro dramatickosti poslouží nejlépe postava Neštěstí, které je vinou poraženého Štěstí přivázáno ke kůlu. Tato postava v textu Boccaccia nevystupuje a stejně tak nejsou v originálním díle vedeny ani dialogy mezi Chudobou, Štěstím a Neštěstím, které si Konáč přibásnil dle své potřeby, pravděpodobně aby svůj překlad umělecky obohatil. Zajímavá je jedna z promluv Štěstí, do které Konáč sám vložil řeč Chudoby a kde se tak nejlépe může projevit jeho umělecké nadání:

*„Aniž mi jest na tě péče,
ačkoli hle nemám terče,
koně, kapalínu, kopí,
ale když tě ta ruka chopí,
tu zvíš, co' chudoba muože,
žed' na tobě zpraští kůže,
než to mi se zdá předložití,
chci se však s tebou tak bít:
aby každá vuoli měla,
přemohúc, kteréž by chtěla,
právo tu hned uložití,
jinák jí nepropustiti.*

⁵² KOPECKÝ, Miloš: *Pokrokové tendence v české literatuře od konce husitství do Bílé Hory*. Brno, Univerzita J. E. Purkyně 1979.

⁵³ KOPECKÝ, Milan: *Mikuláš Konáč z Hodiškova. Hra pěkných přípravdek*. In: *Český humanismus*. Praha, Melantrich 1988, s. 30.

*Jáť jsem k bitvě hotova,
a rovnají se s skutkem slova.“⁵⁴*

Z úryvků je zřejmé, že Konáčovy vlastní přibásněné pasáže dosahují větší umělecké bohatosti než verše přebásněné. Pro porovnání nabízím část, ve které vyzývá k boji Štěstí Chudobu:

*„Nu, pro hrdá zpuřná slova
již sem já k bitvě hotova,
jediné, Herkulěško slavná,
v bitvách převeli správná,
volíž zpuosob bitvy sobě
a nezdej se vpravdě tobě,
bycht' čemu odepřítí měla,
neb se tak bítí nechtěla.“⁵⁵*

Přestože ve Hře pěkných připovek chybí rozdělení na scény, které se v klasických dramatech objevují, drobné textové vložky autora svědčí o jeho úmyslu zrealizovat příběh v dramatické podobě: „*Tuto má státi Neštěstí před Chudobou a poslouchati Chudoby smutně*“⁵⁶ / „Chudoba povstavši“⁵⁷ aj.

Tímto dílem Konáč nastolil novou etapu českého světského dramatu. Pakliže jsem v předchozích kapitolách uvedla informaci o Konáčově utrakvistickém přesvědčení a neúplném ztotožnění se s renesancí, mohl v této hře své postoje ke společnosti vystihnout daleko lépe než ve svých boccacciovských rozprávkách, které také nedisponují tak vytríbeným uměleckým stylem jako Hra pěkných připovek, pro jejichž téma se Konáč nechal inspirovat opět Boccacciem. Do svého dramatu vkládá verše o lidské pokoře a vznešenosti povahy a také určitá mravní ponaučení, což svědčí nejen o tendencích středověkých, ale také o touze prostřednictvím literatury, která se šířila nejen mezi měšťanstvo, ale také mezi prostý lid, předávat užitečná životní

⁵⁴ KOPECKÝ, Milan: *Mikuláš Konáč z Hodiškova. Hra pěkných připovek*. In: *Český humanismus*. Praha, Melantrich 1988, s. 32.

⁵⁵ KOPECKÝ, Milan: *Mikuláš Konáč z Hodiškova. Hra pěkných připovek*. In: *Český humanismus*. Praha, Melantrich 1988, s. 32.

⁵⁶ KOPECKÝ, Milan: *Mikuláš Konáč z Hodiškova. Hra pěkných připovek*. In: *Český humanismus*. Praha, Melantrich 1988, s. 32.

⁵⁷ KOPECKÝ, Milan: *Mikuláš Konáč z Hodiškova. Hra pěkných připovek*. In: *Český humanismus*. Praha, Melantrich 1988, s. 27.

moudra. A právě tato tendence Konáčova splňovala jeden z požadavků národního humanismu:

*Já teď s svú Trpělivostí / Pokorou, také s Střídmostí,
s Spravedlivostí, Nadějí / vašim hříčkám se nasměji.*

„a že nedobře dělají, kteříž chudých žerty mají“⁵⁸

I toto základní dílo renesančního dramatu však utrpělo některými mylnými interpretacemi či dokonce zásadními omyly věcnými. Příkladem jednoho z omylů je například výklad F. Menčíka, který chybuje již v názvu samotného Konáčova díla: „*První takovou hru, jež podobala se německým masopustním fraškám, přeložil Mik. Konáč z Boccaccia, Rozmlouvání a hadrování tří osob, totiž Štěstí s Chudobou a Neštěstím.*“⁵⁹ Nejen že Menčík uvedl chybný název, ale zároveň se také dopustil mylného tvrzení, když přirovnal Hru pěkných příprovídek k masopustní frašce. Píše dokonce, že „*při vší krátkosti obsahuje přece dosti vtipů prostonárodních*“⁶⁰. V Konáčově skladbě však nenalezneme žádný lidový humor. Jedná se o dílo, které má prostřednictvím alegorie vyzdvihnout aktuální otázky společenských nerovností a apelovat k zamyšlení se nad potřebami lidského života. Dost dobře však také mohlo ukázat samotného Boccaccia v docela jiném obraze, než v jakém byl do té doby nahlížen. Překladem a přebásněním Konáčovým se můžeme přesvědčit o tom, že tak jako ostatní humanisté ani Boccaccio nestál stranou od náboženského citění, pouze nebylo jeho záměrem brát jej v dějích svých novel, ve kterých opěvoval krásu a schopnosti člověka, v potaz.

5.7. Konáčovo literární poselství

Konáčův vliv na dotváření českého humanismu je nesporný. Narozdíl od Hynka z Poděbrad, spisovatele, jenž se ve své tvorbě i v Boccacciových překladech zaměřil především na erotické motivy, nám Konáč ve svých dílech podává renesanci a

⁵⁸ KOPECKÝ, Milan: *Mikuláš Konáč z Hodiškova. Hra pěkných příprovídek*. In: *Český humanismus*. Praha, Melantrich 1988, s. 40.

⁵⁹ *Franku Wollmanovi k sedmdesátinám: Sborník prací*. Praha, SPN 1958, s. 564.

⁶⁰ *Franku Wollmanovi k sedmdesátinám: Sborník prací*. Praha, SPN 1958, s. 564.

humanismus v jiném pojetí a neopomíjí přitom ani stránku výchovnou (např. v díle Hra pěkných přípovědek). Přechází od látky výrazně středověké (rozprávka o Sigismundě a Gviškardovi) k látce čistě renesanční (O Cimonovi hlupém). Ve své třetí boccacciovské novele podává nikoli ironický, ale smutný obraz nahlížení na církev. Je pravděpodobné, že Konáč na osobnost Giovanniho Boccaccia pohlížel jinak, než tomu bylo u dalšího humanisty Hynka z Poděbrad. Konáč skrze svá díla předkládal čtenářstvu Boccaccia jako citlivého člověka, hrdinové jehož děl působením vlastní síly a lidskosti přežívají těžké období moru a těší se z krásy mezilidských vztahů. O Konáčově silné působnosti svědčí fakt, že po své smrti, ale i za svého života inspiroval další autory, kteří se rozhodli v jeho díle pokračovat. Jedním z takových osobností byl například Jiřík Nigrin, jenž si pro svou literární činnost vybral soupis čtyř kronik, jmenovitě o Dionidesovi a Brigitě, o Pýramovi a Thisbě, o Gviškardovi a Sigismundě, o paní Lukrécii, nápadně připomínajících tvorbu Konáčovu⁶¹.

⁶¹ KOPECKÝ, Miloš: *Pokrokové tendence v české literatuře od konce husitství do Bílé Hory*. Brno, Univerzita J. E. Purkyně 1979.

6. HYNEK Z PODĚBRAD

6.1. Hynkova tvorba a postavení ve společnosti

Jak již bylo v předchozích kapitolách zmíněno, nedá se s jistotou říci, že by k nám renesanční a humanistické složky vůbec nepronikly. Především prostřednictvím písemných památek se k nám renesance dostávala a poddávala se zdejšímu společenskému poměrům a požadavkům. Kromě Mikuláše Konáče z Hodiškova se o rozvoj renesanční a humanistické literatury u nás zasloužila ještě jedna důležitá česká osobnost. Tou se stal Hynek z Poděbrad, syn krále Jiřího z Poděbrad, zastánce renesančního myšlení a tvorby G. Boccaccia, odsuzovaná i uznávaná postava našich dějin. O jeho soukromém životě – stejně tak jako o životě Mikuláše Konáče z Hodiškova – existuje pouze malé množství zmínek. Víme pouze, že se politicky i společensky dosti angažoval, čímž si vytvořil mnoho přátel, ale také nepřátel. Největším odpůrcem talentovaného Hynka se stal Bohuslav Hasištejnský z Lobkovic, humanistický básník a prozaik, autor *Satiry ke sv. Václavu*, *Traktátu o lidské ubohosti* aj. Ten se o Hynkovi z Poděbrad vyjádřil takto: „*Nic nedávnež u nás nebylo nad kníže Hynka znamenitějšího, nic výmluvnějšího, nic k jednaní velikých věcí hotovějšího. Však ho vezdajšie porušovanie panen a cizoložstva všem nelibého učinila, aniž kto o tom pochybuje, aby byl neměl prvého mezi našimi pány v cti a duostojenství místa, kdyby byl přirozenie svého znamenitých daruov přielišným smilstvím neporušil. Kterýž potom, ode všech jsa potupen, v tu nešlechtenost (snad božským súdem) upadl, o kteréž všickni mluví. Nejznamenitější z lékařuo, Ippokrates, skládanie s ženami klade, že jest částka jakás neduhu toho nejmrzčejšieho, kterémuž padúcie nemoc říekajú.*“⁶² Také za přispění Hasištejnského se Hynek v očích společnosti stával na dlouhá staletí osobou nemravnou, nepoctivou a zavrženíhodnou a společně s ním se do ústraní dostala také celá jeho tvorba.

Hynek z Poděbrad se – jakožto vzdělaný a vysoce postavený muž – seznámil s předními zahraničními humanisty především v Itálii, kam cestoval jako člen družiny krále Matyáše a renesanční myšlenky jej zřejmě uchvátily natolik, že se je později snažil přenést do Čech prostřednictvím překladů Boccacciových novel. Boccacciovo dílo k nám bylo uvedeno ve formě jedenácti překladů novel z Dekameronu, jejichž

⁶² HRABÁK, Josef, JEŘÁBEK, Dušan, TICHÁ, Zdeňka: *Průvodce po dějinách české literatury*. Praha, Panorama 1978, s. 101 – 102.

autorem byl s největší pravděpodobností sám Hynek z Poděbrad. Novely jsou obsaženy v Neuberském sborníku. Jedná se o rukopisný soubor literárních památek z konce patnáctého století. Sborník obsahuje milostné a alegorické skladby a také skladby s moralistním podtextem. Hynek se zasloužil o překlad deseti Boccacciových novel, jejichž téma je převážně milostné, zaměřené na vztahy mezi ženou a mužem, které vždy končí šťastně. Hynek si totiž ke svým překladům vybral 1., 2., 3., 5., 6. a 8. novelu třetího dne, 5., 7., a 8. novelu sedmého dne, 8. novelu osmého dne a nakonec 6. novelu devátého dne, tedy příběhy, do kterých středověké téma neúspěchu a nešťastné lásky vůbec nezasahuje. V duchu těchto rozprávek složil také samostatnou novelu *O jedné pěkné paní, jménem Salomeny*, které se budu blíže věnovat v následujících stranách své práce. Hynek – stejně jako Konáč – zvolil pro své překlady německý překlad Dekameronu, jehož autorem však nebyl Beroald, ale Arigo-Schlussfeldr.

Původní tvorba Hynka z Poděbrad v sobě však neskrývá pouze renesanční svět a přirozenou erotiku. Jeho básně *Veršové o milovníku*, *Májový sen* a próza s názvem *O Štěstí a Ctnost, rytíř a Moudrost*, jsou typickým střetem starého světa s novým. Jeho texty tedy nepřinášejí pouze obrazy nutné k tomu, aby byly odsouzeny. Jak je tedy možné, že se za ně Hynek nedočkal uznání, ale odsouzení? Důvodem mohou být jedny z jeho prvních textů, milostné verše.

6.2. Veršové o milovníku

V této skladbě nacházíme typicky středověké pojetí nevyrovnané lásky, kdy jeden je nucen být bez druhého. Hynek z Poděbrad ve své skladbě využívá zveršovanou podobu dialogu mezi mužem, kterého trýzní láska, a ženou, která mu naslouchá:

„Sednu, panno, kde rozkážeš,
a povieť' všecko, co mě otážeš,
neb tohoto času veselého nic neviním
a tě, převelmi pěknú pannu, vidím,
s níž muož každý vesel býti,
komužkoli toho ráčí příti.
Neb sem v túhách nynie svázán,

*pro něž sem v světě bídný nazván,
jsa jat i svázán od milosti,
že nevím, kterak počíti praviti tvé ctnosti.*“⁶³

Hynek v básni využívá výrazů ryze středověkých (např. trýzeň, býti svázán láskou, nevidět přes své neštěstí nic veselého...). Zajímavé je zde postavení ženy, které se středověkým zobrazením nešťastné lásky silně kontrastuje. Žena je stavěna do pozice nikoli osoby muži podřízené, ale do pozice člověka, který má muži naslouchat a dávat mu užitečné rady. Toto pojetí ženy se ve středověké literatuře neobjevovalo, dá se tedy právem pokládat za renesanční prvek. Ve Verších o milovníku najdeme mnoho důkazů o ženě jako rádkyni, utěšitelce a zastánkyně plnohodnotného života:

*„Mně se zdá, že víc žalosti míváš,
než dokud si živ, radosti poznáš,
žeť bývá veselé příliš krátko,
rovně jako by byl její nebožátko!
A toto tebe ještě také táži,
velmi-li ona sobě to váží,
když jí o své těžké milosti žaluješ
a že se po ní tak varíš i pečeš –
čili se jí chce tomu zasmáti,
aneb zdali to u kumšt obrátí?“*⁶⁴

Také žena, kterou lyrický subjekt tolik miluje, ukazuje se být v nově viděném světle. Její postava není stylizována do ženy poddané muži a trpělivě vyčkávající na jeho vyznání či odmítnutí. Zde je žena osobností rovnocennou, která se ujímá vůdčí role, kdykoli její milý propadá smutku z toho, že je opět čeká odloučení a dlouho se neuvidí. V takových chvílích jeho milá reaguje svérázně a uděluje milému cenné rady, které však v sobě opět odrážejí středověk:

*„Bud’ vesel a bud’ živ bez starosti,
mému srdci najmilejší hosti!*

⁶³ TICHÁ, Zdeňka: *Veršové o milovníku*. In: *Spisování slavného frejře*. Praha, Mladá fronta 1978, s. 30.

⁶⁴ TICHÁ, Zdeňka: *Veršové o milovníku*. In: *Spisování slavného frejře*. Praha, Mladá fronta 1978, s. 32.

*Byť césaři, králi, knížata i páni
všichni po mé lásce stáli
a dadúc mi všecka zboží svá,
opustiec to všecko, já jsem tvá!
A s tímť chci do hrobu jíti,
do mé smrti nechci milejšího míti!
Také tebe prosím, najmilejší muoj,
všady, kdež muožeš, tu po cti stuoj
a měj ode mne to naučenie:
Ktož o které panně neb paní
mluví a ji na cti dotýkaje,
bud' mu nepřítel, kvasu s ním nemaje!
Pakli toho nemuožeš staviti,
hled' nakonec zbaviti,
neb v tom nic rytieřského nenie,,
ktožkoli panny, paní hanie!⁶⁵*

Dobře rozpoznatelná je právě ona pasáž, ve které milá svého vyvoleného nabádá k chování ryze rytířskému. Středověká moudrost se dále objevuje v pasážích, ve kterých žena nabádá svého milého k pokoře a přichýlení se k víře:

*„S prvními věcmi měj Boha na paměti,
žádost maje vzdy slovo boží slyšeti.
A když budeš nadevšecko Boha ctíti,
nikdy v ničemž nemuož se zle díti.“⁶⁶*

Velikost Boha je opěvována také v závěrečných verších skladby. Lyrický subjekt se vypovídal dívce ze svého milostného soužení a v závěru jejich shledání se obrací k Bohu s prosbou o to, aby při nich stál:

*Na světě nenie nic lepšího,
než činiti vuoli Boha všemohúcího*

⁶⁵ TICHÁ, Zdeňka: *Veršové o milovníku*. In: *Spisování slavného frejře*. Praha, Mladá fronta 1978, s. 34.

⁶⁶ TICHÁ, Zdeňka: *Veršové o milovníku*. In: *Spisování slavného frejře*. Praha, Mladá fronta 1978, s. 34.

*a po smrti přijíti do královstvie božího.
Tuť nám právě vinšem sede,
když se bohdá tak povede,
jakž umíme sobě na Bohu žádati.
Kriste Pane, rač nám to dáti,
ude s nejlepšími rovnu býti!*⁶⁷

Z básně Veršové o milovníku je patrné, že se jedná o středověkou milostnou lyriku. Tu je možno dobře vidět v pasážích, kde je láska přirovnávána k provazu, jenž svazuje oba odloučené, či například v postavě člověka – klebetníka, který by vztah dvou lidí mohl ohrožit. Celý text je navíc vsazen do rozkvetlé májové přírody, která silně kontrastuje s mužovým soužením (tento prvek můžeme později nalézt v tvorbě renesančních autorů, nejlépe se zde hodí přirovnání ke Karlu Hynku Máchovi a jeho básnické skladbě *Máj*):

*A všecko všady znovu plodí,
obnovuje a obživuje svět,
zima musí jíti před ním (jarem) zpět.*

...

*Miloval jsem jednu pěknú paní,
kteráž ve dne, v noci i na svítání
vždycky mi mé srdce ryla,
neb jest daleko ode mne byla.*⁶⁸

Z básně Veršové o milovníku je z hlediska renesance patrné pojetí ženy jako urozené dámy, která svým nahlížením na svět a svou moudrostí dokáže dát svému milému dosti sil na to, aby přežil smutek z odloučení. Je tedy stavěna do mravně vyšší pozice než láskou sužovaný mladík.

⁶⁷ TICHÁ, Zdeňka: *Veršové o milovníku*. In: *Spisování slavného frejře*. Praha, Mladá fronta 1978, s. 38.

⁶⁸ TICHÁ, Zdeňka: *Veršové o milovníku*. In: *Spisování slavného frejře*. Praha, Mladá fronta 1978, s. 29.

6.3. Boj Štěstí s Neštěstím

K dramatu s názvem Hra pěkných přípovědek i Boccacciovy části knihy De casibus virorum illustrium, symbolizující střet středověku a renesance a upřednostňující pokoru, čistotu jednání a víru v dobro před mocí štěstí, můžeme bez váhání zařadit také Hynkovu veršovanou skladbu s názvem Boj Štěstí s Neštěstím. S textem Konáčovým a Boccacciovým se shoduje v hojném využití alegorie. I zde se jedná o podání jakéhosi sporu, známého především z literární tvorby středověké, ve kterém se jedná o rozepří mezi různě společensky postavenými lidmi a který řeší otázku hlavního smyslu lidského bytí. V Boji Štěstí s Neštěstím vystupuje polidštěné Štěstí společně se svým kumpánem Svobodou, kteří chtějí ke svému dvoru dostat co nejvíce lidí, jež by Štěstí sloužili. Svoboda, rádce krále Štěstí, naláká ke dvoru mnoho lidí – bohatých i chudých, zdravých i nemocných, z nichž Štěstí má vybrat ty, kteří se mu budou zamlouvat a kteří mu budou věrně sloužit. Odměnou jim má být bohatství a dostatek všeho. Z textu je dobře patrný odpor, který Štěstí chová vůči chudým:

*A tak všady o něm mluvil
- byť pak vlastní jeho otec byl –
mocných k němu pobízeje,
ale chudého žádného nechtěje;
a zmínil-li se co chudý o tom,
zatřesa hlavú řekl: „Nech mě, povím potom!“
A nakrátce jim takto pověděl,
aby se k Štěstí nižádný netřel,
k komuž on přirozen nenie:
prvé ztratit všecko jmění,
dřieve než co se u něho doslúží.
Ale mocným štědře slibuje,
svú čest i víru jim zavazuje;
i podnes se to vzdy děje,
že ktož bez nedostatku bude,
že se u Štěstí dobře míti bude.⁶⁹*

⁶⁹ TICHÁ, Zdeňka: *Boj Štěstí s Neštěstím*. In: *Spisování slavného frejře*. Praha, Mladá fronta 1978, s. 15.

Tento odmítavý postoj vůči chudým je jasně patrný také v Konáčově Hře pěkných příprovídek, kde Štěstí mluví k Chudobě převážně takto:

*„Poněvadž tak směle mluvíš,
coť já umím, to ty hned zvíš,
ničemná vohyzdo špatná,
aby nebyla tak kvapná
a uměla pani ctíti,
některakú vážnost míti,
neboť já i obry zkrocuji,
toho, když chci, odvozuji.
Činím sobě také k chvále,
smítám císaře i krále,
i to já též také umím ,
z služebníkuov pány činím.
Na tě pak mám malú péči,
ale nenecháš-li řeči,
učiním tobě navzdory,
hodím za Nohovy hory
tebú tímto prstkem jedním,
že umlkneš, tu teprv zvím.“⁷⁰*

Avšak v okamžiku, kdy záluďný rádce Svoboda dovede ke dvoru Štěstí ty, které získal na svou stranu, velice tím rozčílí Chudobu a jejího poddaného, Neštěstí, jelikož i osoby ze dvora Chudoby nalákal na vidinu bohatství a hojnosti. Chudoba s Neštěstím se rozhodnou vyrazit se zpupným Štěstím a Svobodou do boje:

*Tu Chudoba před Štěstím stál
a očitě to uhlédal,
kterak sú mnozí vztai byli,
ješto jemu prvé slúžiti musili.
Tak se jest o to rozhněval,*

⁷⁰ KOPECKÝ, Milan: Mikuláš Konáč z Hodiškova. Hra pěkných příprovídek. In: Český humanismus. Praha, Melantrich 1988, s. 30.

*před Štěstím jest bez rozumu křikal.
/část rukopisu utržena/
„Kteříž tuto před tebou stojí,
ježto sú také prvé byli moji,
račiž mi je nyní vrátiti zase,
ač nás nechceš zbůřiti na se!
Neb máme od svého krále rozkázanie,
abychom osob nepřijímali,
a ktož se nám líbí od tebe, brali!“
Tuž vezma Chudoba mocného krále,
i podá jeho Bídě a Psotě dále,
a to z císařuv nejednoho,
z králov, z knížat i jiných mnoho.
A tak se počne s nimi trhati,
ruce i nohy jim lámati⁷¹
...*

Boje mezi Štěstím a Neštěstím pokračují. Ani jedna ze zneprátených stran není bez viny. Štěstí doplatilo na své nevydařené rádce – Pýchu a Svobodu – a Neštěstí s Chudobou a ostatními válčilo v touze po pomstě a získání stejného bohatství, jaké má na svém dvoře Štěstí. To ovšem odporuje mravním zásadám ctnostného člověka, jelikož ten, byl-li bohatý, o svůj majetek by se rád podělil s chudými a byl-li chudý, považoval by za své největší bohatství svou čest, nikoli vidinu přivlastnění si bohatství jiných.

V závěru boje, jaký nám ve svém díle předkládá Hynek z Poděbrad, jasně vyplývá mravní ponaučení, že člověk se má odpoutat od světa světských radovánek a nechat se vést Boží rukou, jedině tak se na zemi opět rozhostí klid. A tak v závěru Moudrost k poučenému Štěstí mluví takto:

*„Protož, Štěstí, milý synu, chceš-li míti
dluhý věk a s námi věčný býti,
umějž Boha svého nad jiné ctíti,
nade všecka zboží milovati,*

⁷¹ TICHÁ, Zdeňka: *Boj Štěstí s Neštěstím*. In: *Spisování slavného frejře*. Praha, Mladá fronta 1978, s. 20.

budeš v slávě zde i potom s námi!
Jedno znaj, že Buoh jest nad námi!
A služme jemu vždycky rádi
všichni, staří, i také mladí,
nebo to všichni dobře známe,
že všechny věci od něho máme.“⁷²

6.4. O Štěstí

Hynkův prozaický text O Štěstí, uvedený také v Neuberském sborníku, se svým zpracováním může směle označit jako předchůdce tvorby J. A. Komenského, konkrétně díla *Labyrint světa a Ráj srdce*. Příběh Hynkův vypráví o mladíku rytířského řádu (rytířský symbol je sice typický pro dobu středověkou, avšak v Hynkově pojetí hlavní hrdina dostává také rysy renesanční). „*Ten jistý mladý člověk přijel do jednoho velikého města a prostřed toho města byla hora veliká a na ní zámek. A pán toho města byl na tom zámku a říkali jemu Štěstí.*“⁷³ Štěstí je zde – stejně jako v Boji Štěstí s Neštěstím – zobrazováno jako lákavá vidina hojnosti, radovánek a bezstarostnosti, které nakonec podlehne i hlavní hrdina, přestože jej moudrý hospodář Pravda před příchodem do dvora Štěstí před tímto rázně varoval: „*máš u pána na zámku tři osoby, Múdrost, Milosrdenství a Opatrnost, a jest Ctnost i Spravedlivost, a tiť jsú při budúciech věcech. Jestli, milý pane mládenče, budeš-li kdy u toho dvoru, prosím tebe, nečiň bez těch tří osob nic.*“⁷⁴ A tak se stane, že před těmito vznešenými osobami dá mladík přednost nevyzpytatelné Žádosti, Chytrosti, Výmluvnosti a naopak Moudrosti, Milosrdenstvím, Ctností a Spravedlností pohrdne: „*Hned sem já dávno o vás slýchal od pana hajtmána Svěvuole i od Pýchy, i od mnoho jiných, kterak ty, Múdrosti, jsi tak strašlivý člověk, rovně jako by měl každú hodinu umřít! A o Milosrdenství sem také slýchal mnoho praviti, jakožto na oko vidím, že by rozdal, kdež co má, jakož pak jest to na něm dobře znáti. A slyším, že jest se u mého pána několikrát dobře měl a že jest všechno rozdal. Abych měl Ctnost velmi chváliti, hned nechám ji tak, než cože se Opatrnosti dotýče, to jest hned darmo, tať mi se najlépe líbí a musím pověděti pravdu, že bych radši s panem*

⁷² TICHÁ, Zdeňka: *Boj Štěstí s Neštěstím*. In: *Spisování slavného frejře*. Praha, Mladá fronta 1978, s. 28.

⁷³ TICHÁ, Zdeňka: *O Štěstí*. In: *Spisování slavného frejře*. Praha, Mladá fronta 1978, s. 51.

⁷⁴ TICHÁ, Zdeňka: *O Štěstí*. In: *Spisování slavného frejře*. Praha, Mladá fronta 1978, s. 51.

*Štěstím desetkrát mluvil než s vámi jedním!*⁷⁵ Z hrozivého smíchu, do jakého se všechny dotčené osoby dají, je však patrné, že člověk, v tomto případě onen mladík, který pohrdne základními mravními hodnotami, neskončí dobře. A tak se stane, že jednoho dne zamíří mládenec se svými přáteli – Žádostí, Chytrostí, Výmluvností – do hostince k panu Povolilovi, kde narazí na řemeslníky Neštěstí, Žalost, Škodu, Nezdraví, Bolest a Starost a jelikož už si přivykl na hojnost a přepych, jakých se mu u dvora Štěstí dostává, pustil se s těmito nevzhlednými, leč nenápadnými a tichými hosty, do ostré potyčky, jejímiž vítězi se však stává Škoda, Neštěstí a jejich druzi. Jaké je však zklamání hlavního hrdiny, když se mu po té potyčce nedostane od jeho pána Štěstí žádného zastání? To totiž říká: „*Věru, nevíme my, tomu co řeci! Poněvadž jest bez vědomí našeho v to přišel, nechť také bez naší pomoci aneb opatření z toho vyjde!*“⁷⁶ Štěstí pak nařizuje mladíkovi a Neštěstí a jeho společníkům spravedlivý soud. K mladíkově překvapení na soudních stolicích sedí právě Múdrost, Opatrnost, Milosrdenství, Spravedlnost a Ctnost. Poté, co je soud odročen k *Jeho Milosti najvyšší*⁷⁷, podlomí se zdraví mladíka natolik, že si jej po krátké době bere k sobě Smrt. Zobrazení člověka, který touží nalézt správnou životní cestu provázenou štěstím, avšak buď jej nenalézá, anebo se nechá z cesty svést zásluhou nějaké lidské špatnosti, je typicky středověké. Ovšem Hynek do postavy hlavního hrdiny vložil renesančního ducha. Sebevědomý muž se bezhlavě vrhá na cestu ke dvoru, kde sídlí ztělesněné Štěstí. Jeho spontánní jednání, rozhodnost a neoblomnost, které v sobě skrývají renesanční rysy, Hynek vyjádřil slovy jako „*hned bliezko u brány stál jest*“⁷⁸, „*hned chce s nimi jíti*“⁷⁹.

Toto dílo má s Boccacciiovým *De casibus virorum illustrium* a Konáčovým dramatem *Hra pěkných připovědek* společné záporné postavení zosobněného Štěstí. Toto negativní nahlížení na lidské štěstí je nejspíše dáno vrtkavou společenskou situací, která na rozhraní středověku a renesance v zemích Evropy zavládla. Na rozdíl od Boccaccia a Konáče však Hynek do svého textu *O Štěstí* přidává postavu mladíka, jenž je názornou ukázkou toho, jak člověk snadno může sejít ze své cesty za štěstím, pokud se zřekne základních mravních hodnot jakými jsou pokora, čestnost a úcta. Na druhé straně postava odhodlaného a tvrdohlavého mladíka může být také názorným příkladem

⁷⁵ TICHÁ, Zdeňka: *O Štěstí*. In: *Spisování slavného frejře*. Praha, Mladá fronta 1978, s. 55.

⁷⁶ TICHÁ, Zdeňka: *O Štěstí*. In: *Spisování slavného frejře*. Praha, Mladá fronta 1978, s. 56.

⁷⁷ TICHÁ, Zdeňka: *O Štěstí*. In: *Spisování slavného frejře*. Praha, Mladá fronta 1978, s. 58.

⁷⁸ TICHÁ, Zdeňka: *O Štěstí*. In: *Spisování slavného frejře*. Praha, Mladá fronta 1978, s. 51.

⁷⁹ TICHÁ, Zdeňka: *O Štěstí*. In: *Spisování slavného frejře*. Praha, Mladá fronta 1978, s. 52.

lidské touhy po poznání všech lákadel, jaká život nabízí, což je typické pro renesanční myšlení.

6.5. Májový sen

Při jemnosti Hynkových veršů, básnických vyjádření a celého děje se zdá být nepochopitelné, proč byl tento muž za své dílo tolik odsuzován a označován mnohými kritiky a badateli jako „*nezdárný syn krále Jiřího, z nejhorších postav spisovatelských celého českého písemnictví*“⁸⁰. Důvodem k obecnému společenskému pobouření mohl být fakt, že většina textů Neuberského sborníku podlehla mylné interpretaci, jelikož skladby se dochovaly rukopisně a mnoho důležitých pasáží a ilustrací bylo zničeno. Důsledkem toho mohlo být celé dílo pochopeno zcela jinak, než jak autor zamýšlel. O tom se ovšem dá pouze spekulovat, jelikož literární věda nemá k jakémukoli závěru dostatečné důkazy. Dalším z důvodů, proč se k Hynkovi společnost postavila s odmítavým postojem, může být následující skladba, uvedená taktéž v Neuberském sborníku. Tím textem je veršovaná skladba Májový sen, která se stala nejznámějším, ale také nejodsuzovanějším dílem. Její obsah taktéž nepostrádá látku středověkou, avšak mísí se s prvky renesančními, na tu dobu zřejmě dosti odvážnými⁸¹. Báseň Májový sen vypráví o láskou trýzněném mladíkovi, k němuž ve snu přišla jeho milá. Mladík ji srdceryvně přemlouvá, aby ulehla k němu na lože. V Hynkových verších se zrcadlí přirozená tělesná touha:

„Ó má najmilejší, krásná paní,
já sem se zapálil s tvém milování,
že hoříem právě jako v peci!
Prosím tvé milosti, rač se svléci
a lehnúti ke mně sem!“⁸²

Po krátkém přemlouvání přichází další renesanční záchvěv – to ve chvíli, kdy žena odevzdává milému svou čest:

⁸⁰ TICHÁ, Zdeňka: *Spisování slavného frejře*. Praha, Mladá fronta 1978, s. 7.

⁸¹ viz příloha č. 9

⁸² TICHÁ, Zdeňka: *Májový sen*. In: *Spisování slavného frejře*. Praha, Mladá fronta 1978, s. 39.

*„A jsem-li syn otce ctného,
a k tomu pod svú ctí a vierú,
i na svú duši to já беру,
žeť nic nepřekazím proti tvé vůli,
než tak se zachovám, jak kážeš koli!“⁸³*

Typicky renesanční – boccacciovské – vyjádření použil autor ve verších, které přicházejí těsně poté, kdy žena svému milému odevzdá svou čest. Verše vypovídají o čisté milostné touze, nikoli však s úmyslem někoho ponížit či ironizovat:

*A já vždy kdes pěkně mluvím,
a proto vždy svého hledím,
zda bych jí mohl kolena rozložit
a mezi ně se rychle vložit,
že mi přijde na to, slovo jakož praví:
„ Chceš-li mému, má milá, zdraví,
ať neshořím jako v ohni,
tehdy v stranu svú nohu pohni!“⁸⁴*

Renesančně vyznívá také pasáž, která staví přátelství nad lásku (nikoli fyzickou, ale nad lásku jako lidský cit):

*A má-li kto najeově pěknú ženu,
nedávaj ji v žádnú cenu
a věř jí jako příteli svému celému
a člověku velmi přemilému⁸⁵!*

V Májovém snu lze snadno narazit na tendence k překonání středověké milostné lyriky a to především v pasážích vypovídajících o milostné touze, která se však odehrává ve vší počestnosti a s plnou vůlí obou milenců. Oproti středověce laděné skladbě Verše o milovníku se však tato báseň odlišuje menší osobitostí představ. Pasáže

⁸³ TICHÁ, Zdeňka: *Májový sen*. In: *Spisování slavného frejře*. Praha, Mladá fronta 1978, s. 40.

⁸⁴ TICHÁ, Zdeňka: *Májový sen*. In: *Spisování slavného frejře*. Praha, Mladá fronta 1978, s. 42.

⁸⁵ TICHÁ, Zdeňka: *Májový sen*. In: *Spisování slavného frejře*. Praha, Mladá fronta 1978, s. 42.

o mužově smutku i pasáže o ženině věrnosti jsou tak z větší části převedením textu do ne příliš umělecky hodnotných veršů. Přesto se však Májový sen dá pokládat za dílo výrazné pro českou literaturu a to z toho důvodu, že poprvé přináší téma milostného aktu dvou nesezdaných lidí bez toho, aniž by následoval trest, výčitky či vidina božích muk (tedy bez toho, aniž by se jednalo o něco zakázaného). Touha muže je zobrazována jako tělesná potřeba, již se nedá poručit, která však člověka ničím nehaní. To byl nový proud, který sem Hynek z Poděbrad díky svému renesančnímu myšlení vnesl.

Avšak řádného ocenění svých snah se za svého života ani v průběhu dalších staletí nedočkal a břemeno křivd v podobě označení jako nestoudný či nemravný člověk musel nést dál. Je však zřejmé, že Hynkova tvorba přesto naši literaturu ovlivnila. I když o něm kolovaly různé zvěsti, již faktem, že se o něm mluvilo, zvýšil se tak zajisté také zájem o to přečíst si právě literaturu, která tolik nahněvala měšťanstvo a ta se poté, prostřednictvím hlavně lidové sféry literatury, mohla šířit dále. Plnohodnotného docenění svých literárních skutků však Hynek z Poděbrad za svého života dosáhnout nemohl, jelikož všudypřítomná cenzura jeho texty upravila natolik, že z nich vznikly v podstatě pouze prázdné, ničím nepřekvapující verše. Podívejme se například na úryvek z originálního Hynkova textu Májového snu a porovnejme jej s textem poznamenaným cenzurou:

Originální text z Májového snu je typickým renesančním vyjádřením lidské touhy po fyzickém kontaktu:

*„a nechajíc všeho zdráhání
lehni, má najmilejší paní!
A lehni, mé najmilejší srdéčko,
lehni, má přepěkná ženčičko!
A lehni, má najkrazší ruože,
neb mé srdce bez tebe býti nemuože!
Svlec se a lehni, má holubičko,
a polež mnoho neb maličko.“*

...

a nemohla dočekati, aby lehla ke mně⁸⁶

⁸⁶ TICHÁ, Zdeňka: *Májový sen*. In: *Spisování slavného frejře*. Praha, Mladá fronta 1978, s. 42.

Vlivem cenzury však text ztrácí svou původní hodnotu a zákonitě tak dochází k narušení smyslu celého díla:

*„a nechajíc všeho zdráhanie
zoustaň, má najmilejší panie,
zoustaň, mé najmilejší srdíčko!
Zoustaň, má přepěkná ženčičko!
Ke mně lni se, má najkrajší róže,
neb mé srdce bez tebe býti nemóže.
Poceluj mě, něžná holubičko!
Poceluj milostně jen maličko.“*
...
a nemohla dočekať, aby prisedla ke mně⁸⁷

6.6. Hynkovy rozprávky

Jak jsem již ve své práci uvedla, Neuberský sborník obsahoval kromě výše zmíněných skladeb také jedenáct próz, překladů novel Boccacciova Dekameronu. Hynek pro svůj překlad zvolil příběhy plné žertů, které si z mužů dělají nezbedné ženy. Hynek – stejně jako Boccaccio – ve svých novelách vyslovuje obdiv všem vynalézavým a krásným ženám už tím faktem, že o nich píše s radostí a nikoli hanou. Tématem jeho novel jsou také věci zakázané, které však z textu nevyznívají jako snaha o porušování morálních zásad nebo naopak jejich hrůzný příklad, ale slouží spíše k větší dynamičnosti děje. Tyto rozprávky mají totiž svého čtenáře zaujmout, pobavit a ukázat mu sílu, jež se v něm skrývá. Povídky o těžce zkoušené lásce a trýzněných milencích proto zůstávají stranou. Pro ukázkou Hynkovy tvorby uvádím dvě z nich:

⁸⁷ TICHÁ, Zdeňka: *Spisování slavného frejře*. Praha, Mladá fronta 1978, s.

6.6.1. Počínají se rozprávky rozličné, a najprvé o jeptiškách takto

Jedná se o první povídku ze seznamu Hynkových rozprávek. Místo, na kterém se děj novely odehrává, je situováno do ženského kláštera, na který má políчено mladý zahradník Kostrba. Do kláštera se mu podaří bez problémů dostat. Jelikož je to člověk bystrého rozumu, vymyslí na představenou kláštera malou lest – předstírá, že je němý. Jeho lest svůj účel splnila dokonale a za přijetí mladíka se přimluvil také tamní šafář: „*Co bych árd, by uměl v zahradě dělati a chtěl u nás zuóstati! Jisté sem naděje, že bychom ot něho mnoho užitečného díla míti mohli, a k tomu je mlád a silen, byl by nám ke všemu hodný muž a mohl by ho užívati ve všech potřebách. A také by nebylo potřebí péče míti, aby vaše mladé panny s ním jaké zábyvky počínaly, neb neumie mluvíti a k tomu neslyší.*“⁸⁸ A tak se stalo, že se mladý Kostrba ocitl v klášteře. V tomto okamžiku přebírají děj do rukou chytré a po milostném poznání prahnoucí ženy a my se stáváme svědky projevů jejich horké mladé krve: „*Já neviem, znamenala-lis ty toto jako já, kterak my zde těžce chovány jsme a souženy tak, že k nám sem žádný muž nesmí a nemuóž, krom toliko jedné náš starý šafár a tento němý. A protož to od některé chvíle nejednú od světských paní, kteréž k nám sem přicházejí, slýchala jsem, že všecika sladkost světa tohoto nemuóž býti přirovnána proti sladkosti a veselí, kteréž muži a ženy, když obojí v lož stupujú, jakú spolu mívají radost a utěšenie. A protož nejednú sem to sobě předsevezala, poněvadž jiného muže míti nemohu, s tímto němým úmysl mám toho pokusiti, jestli to tak, jak sem já slyšela a srozuměla, neb mi se k tomu dosti hodný a podobný zdá. Aby pak chtěl takovú věc komu pověděti, toho on učiniti nemuóže, neb vidíš dobre, že jest čistý, mladý, ztepilý, lelek zrostlý, nemaje k tomu ani rozumu.*“⁸⁹ Muž ženám snadno a rád podlehl, neohlížejíc se přitom na fakt, že se to s božími pannami nesmí, a tak večer co večer s jeptiškami ulehal na lože, kde se pak společně oddávali světským radovánkám. Ani samotná abatýše tomuto pokušení neodolala: „*A naposledy abatýše, kteráž se takových věcí nenadála a neznamenala, jeden den šla jest se procházet sama do zahrady a rovně v tu chvíli, když slunce najvětší horkost dává, kdežto Kostrba od díla a od veliké jiezdy, kterúž byl jest tu noc učinil, jakž dlúh byl se jest ztáhl, jak obyčej lidem po takové jízdě bývá. Pod jedniem mandlovým dřevem v stínu na hřbetě ležícíeho našla jest, an spí, a vítr byl jemu košili napřed na břich zhuóru převrhl, takže jemu palec pátý nahý ostal byl, kterémuž paní stydlivé hanba*

⁸⁸ Z PODĚBRAD, Hynek. *Boccacciiovské rozprávky*. Praha, Orbis 1950, s. 32.

⁸⁹ Z PODĚBRAD, Hynek. *Boccacciiovské rozprávky*. Praha, Orbis 1950, s. 34.

říkají. A jakž to abatyše uhlédala velmi pilně to uznamenavši, vidúci, že jedné sama jest, také v túž žádost a libost upadla jest, jako její panny byly učinily, ihned Kostrbu zbudivši, do své komory vedla jest, kteréhož několika dní majíc, veliké žehránie od svých panen majíc, u sebe jej chovala jest.“⁹⁰ Když vyplula na povrch Kostrbova lež o jeho hluchoněmosti, nenastal žádný zvrat, jaký bychom očekávali. Všudypřítomné ženy si i s touto drobnou překážkou poradily a jakmile zemřel starý šafář, „hned potom bez meškánia šafářem svým jej ustanovily a jej v takové míře jeho práce a jiezdy, kteréž jest činíval, mezi se slušně rozdělívše, že jest potom mohl tu věc dosti podobně zpravovati, ač jim byl drahně mladých mnichů a mnišek přičinil.“⁹¹

Bylo nutné odsoudit tento text? Z pohledu renesance, která neřešila povinnost celibátu žen a mužů v rámci náboženské věrouky, ale která stála na straně všech, jimž v žilách kolovala zdravá a svěží krev a kteří byli plni touhy po poznání všech krás života, zajisté ne. Avšak s jakým ohlasem se mohla tato novela setkat v Čechách, zemi, která se ještě zcela neprobudila ze snu o řádném, přísném středověku, který nahlížel na člověka jako na bytost, která se má plně podřídit Bohu a jedině tehdy dosáhne její duše naplnění?

6.6.2. Rozprávka o jedné pěkné paní jménem Salomeny a o jejím velmi netrefném manželů

Hynek z Poděbrad, evidentně fascinován renesanční literaturou, se kromě překladů pokusil také o vlastní tvorbu. V této novele je vyprávěn příběh o krásné a urozené paní Salomeně a jejím zámožném, leč věčně nervózním a nerudném manželovi. Salomena byla doslova „jednomu muži dána dosti potvornému a k ní časem velmi netrefnému a k tomu příliš skúpému, ještě on nikda nebyl jest jí hoden vedlé svého řádu a zpuosobu, aby jemu tak vzácná pěkná paní mladá k jeho vuoli poddána měla býti pro jeho k ní přílišné netrefnosti, kteréž jest jí okazoval a ji k takové žalosti a smutku připravoval.“⁹² Jak se také ukazuje, manžel Salomenu ponižuje a zanedbává také po stránce čistě fyzické lásky a nedává jí dosti milostné přízně. Avšak Salomena – při vši své ctnosti – by mu ráda tento nedostatek tolerovala, pouze kdyby k ní chtěl být jen

⁹⁰ Z PODĚBRAD, Hynek. *Boccacciiovské rozprávky*. Praha, Orbis 1950, s. 36.

⁹¹ Z PODĚBRAD, Hynek. *Boccacciiovské rozprávky*. Praha, Orbis 1950, s. 37.

⁹² TICHÁ, Zdeňka: *Rozprávka o jedné pěkné paní jménem Salomeny a o jejím velmi netrefném manželů*. In: *Spisování slavného frejře*. Praha, Mladá fronta 1978, s. 114.

trochu milejší! Oč hůře muselo být mužem zanedbané ženě, když zatímco ona pro jeho chlad truchlila, on po zábavách brával k tanci všechny ostatní, jenom ne ji. A později, aby své chování napravil, „*učinil masopust na svém zámku té své pěkné paní, chtiec jí tu žalost její zastaviti, aneb snad aby jí větčí trápení učinil, ješto by se mohl čert tomu zasmáti i rozhněvati, netoliko někteří lidé.*“⁹³ Hynek bez skrupulí označuje manžela Salomeny jako padoucha a neřáda, který si nezaslouží tak krásnou a hodnou ženu. Pod nátlakem jeho kontrol, omezování a věčných připomínek ke své ženě se nakonec stane to, co jsme od začátku novely mohli tušit – Salomena v sobě i přes odmítavý postoj svého muže objeví znovu svou krásu a mladost a začne mu být nevěrná. Avšak vše je Hynkem vylíčeno s takovou přirozeností, že vnímavý čtenář se nutně musí postavit na stranu křivdění ženy. I samotný Hynek se jejího chování v závěru své novely zastane: „*Ale pak jakž jest koli činila a činí, nemá jí žádný v světě člověk z čeho vinu dáti, než jako na mladú, pěknú paní sluší. Daj Pán Buoh jí v tom štěstí, aby se jí vedlo vedlé vuoole její a jí ráčil pomoci ot potvorného padúcha, kterýž k ničemuž lidem ani Bohu není.*“⁹⁴

Hynkovy prózy splňují všechny zásady pro psaní novely. Stejně jako Boccaccio také Hynek sáhl v dějích svých rozprávek po stručnosti a výstižnosti. Tak například v novele *O Jeptiškách* se dozvídáme pouze stručný popis Kostrbova vzhledu: „*Kterýžto zrostlý a mladý podlé sedlského běhu, k tomu drahný a velmi čerstvý pacholek byl.*“⁹⁵ Ačkoli Hynkův pokus o samostatnou novelu se – narozdíl od překladů - po stránce formální příliš nevydařil (autor zabředává do zdlouhavých popisů negativních vlastností Salomenina muže a vývoji postavy Salomeny příliš prostoru nedává), jeho dílo je jasným důkazem snahy o českou renesanční a humanistickou literaturu a to nikoli zprostředkovanou skrze zahraniční překlady, ale skrze naše vlastní pokusy.

Tvorba Hynka z Poděbrad, která se od ostatních lišila svým ryze renesančním zaměřením k životu, se setkala s vlnou odporu. Fakt, že jeho úsilí o vytvoření české renesanční literatury se setkala s opačným ohlasem, než jaký by si představoval, mohlo a bez pochyby také mělo svůj původ v mylných domněnkách o jeho osobě a textech, které se dochovaly pouze v útržkovitých rukopisech. Svých zásluh se dočkal až ve dvacátém století díky osobnostem, jakými jsou např. Zdeňka Tichá či Miloš Kopecký,

⁹³ TICHÁ, Zdeňka: *Rozprávka o jedné pěkné paní jménem Salomeny a o jejím velmi netrefném manželu*. In: *Spisování slavného frejře*. Praha, Mladá fronta 1978, s. 114.

⁹⁴ TICHÁ, Zdeňka: *Rozprávka o jedné pěkné paní jménem Salomeny a o jejím velmi netrefném manželu*. In: *Spisování slavného frejře*. Praha, Mladá fronta 1978, s. 116.

⁹⁵ Z PODĚBRAD, Hynek. *Boccacciiovské rozprávky*. Praha, Orbis 1950, s. 29.

kteří se začali jeho dílem podrobně zabývat a také zásluhou Fr. Kožíka, autora rozhlasové hry, která se věnuje právě osobnosti Hynka z Poděbrad.

7. KOMPARACE LITERÁRNÍHO PŘÍNOSU MIKULÁŠE KONÁČE Z HODIŠKOVA A HYNKA Z PODĚBRAD

V předchozích kapitolách své práce jsem se pokusila blíže rozebrat dílo obou českých humanistů, Mikuláše Konáče z Hodiškova a Hynka z Poděbrad. Je zřejmé, že ačkoli se oba pánové zasloužili o přenos renesančních myšlenek do naší rozporuplné společnosti, zvolil pro to každý svůj osobitý postup.

Renesance kromě jiného zavedla nový způsob nahlížení na realitu. Před tou se již nemusely zavírat oči, naopak měla být viděna v celé své podstatě a kráse. To se projevuje jak v tvorbě Boccaccia, tak v tvorbě Hynka z Poděbrad (především v jeho rozprávkách, které převzal z Dekameronu). Ani Konáč se realitě nevyhýbal, záměrně však pro její zobrazení vybíral novely, ve kterých ještě dozníval středověk (především to byla první novela čtvrtého dne Dekameronu, která líčí nešťastný vztah mezi mužem a ženou) a novely, které se zabývaly problematikou nahlížení na církve (tedy první novela pátého dne).

Výjimku tvoří Konáčova rozprávka O Cimonovi hlúpém, překlad první novely pátého dne Dekameronu, která zachycuje svět světských radovánek. Avšak právě u této odvážné novely Konáč udělal něco, co bychom u Hynka, renesančně smýšlejícího člověka, očekávat nemohli. Konáč připojil ke své rozprávce úvod převzatý z Beroalda, který měl sloužit jako obhajoba erotických motivů v literatuře a ve které se Konáč odvolává k erotickým motivům v Bibli. Je otázkou, do jaké míry použil Konáč tato slova pro obhajobu erotických motivů a do jaké míry pro obhajobu svou vlastní a svého utrakvistického přesvědčení. Pakliže bychom se přiklonili k domněnce, že Konáč si touto předmluvou pouze chtěl pojistit své další působení v literárním světě, došlo by zřejmě k určitému paradoxu, jelikož celkový vliv renesance a humanismu v jeho tvorbě popřít nelze. V dílech Hynka z Poděbrad nenalezneme žádnou předmluvu či dovětek, který by vysvětloval to, proč se v jeho textech objevují erotické motivy. Jednoduše je do textů zapojil a neohlížel se přitom na to, že by mohly společnost pobouřit.

Hynek z Poděbrad byl bezpochyby pečlivějším zastáncem renesance, a tak zatímco Konáč si témata pro své překlady důsledně vybíral s určitým mravoučným záměrem, Hynek psal s úmyslem zlomit pomyslnou bariéru mezi českou zemí a renesančními zeměmi Evropy. Když Hynek překládá jedenáct novel Dekameronu zaměřených především na milostnou tematiku a zobrazení renesančního nadšení pro

všední zážitky (tedy především 1., 2., 3., 5., 6., 8. novely třetího dne, 8. novely sedmého dne a 5., 7. a 8. novely osmého a desátého dne) a navíc připojuje jednu (Rozprávka jedné pěkné paní, jménem Salomeny a o jejím velmi netrefném manželů et cetera) jako svou vlastní tvorbu, má zřejmě v hlavě stejné myšlenky, jaké měl Boccaccio, když psal Dekameron – ukázat obyčejné příhody života, které originalita člověka přetváří buď v příhody úsměvné, či méně úsměvné, vždy však dynamické a řízené pouze jeho vlastní vůlí. A tak zatímco v prostředí Hynkových novel nacházíme sílu lidského uvažování, přirozenost lidské touhy a radost, kterou člověku život přináší, v dílech Konáčových můžeme spatřit postup mnohem opatrnější.

Je tedy možné říci, že Hynek byl více renesanční postavou a Konáč spíše humanistickou postavou v naší literatuře? Svým způsobem to lze, pokud se dokážeme oprostit od Hynkovy tvorby, ve které se mísí prvky renesanční a středověké (Boj Šťestí s Nešťestím, O Šťestí, Veršové o milovníku). Konáč se ve svých dílech snažil vždy, ať se jednalo o díla se středověkým rázem či rázem renesančním, o to, aby člověku přinesly nějaké poučení, poznatek. Před tím, než se čtenář začte do rozprávky O Cimonovi, dozvídá se, že erotických motivů není třeba se bát, jelikož jsou v jeho díle uvedeny se stejnou přirozeností jako například v příbězích Starého zákona. Stejně tak k vyprávění o vychytralém Serciapelletovi, jenž je obrázkem člověka vysmívajícího se víře a církevním osobám, připojil vlastní vysvětlení toho, proč se uchýlil k překladu takového tématu, tedy přesněji řečeno že nejde o ironii a výsměch, ale spíše o důkaz toho, v jakém světle je dnes církev nahlížena. Fakt, že do Konáčovy tvorby proniklo kromě jiného také jeho utrakvistické přesvědčení, je tedy nesporný. Jeho jemné, decentně upravené překlady Boccaccia, mravoučné vsuvky a celková opatrnost, s jakou se zhostil uvedení erotických motivů do naší literatury, mu zajistilo oblibu čtenářů středních i vyšších vrstev. Tištěná podoba jeho boccacciovských rozprávek pak umožnila jejich větší rozšíření, než jak tomu mohlo být u rukopisných textů Hynkových, které (přestože některé z nich měly také charakter mravoučný, např. Boj Šťestí s Nešťestím) se za jeho života tištěné podoby nedočkaly.

Hynek z Poděbrad možná udělal tu chybu, že větší část své umělecké tvorby věnoval právě příběhům s erotickou tematikou, aniž by si uvědomil, že uvede-li tyto motivy do literatury bez vysvětlení, české čtenářstvo, omezené vlivem přísné církve, je přijme jen stěží. O tom, zda se Hynek domníval, že česká společenská půda je již pro příchod renesance dostatečně připravena, a proto nepovažoval za důležité vysvětlovat, proč si ke svým překladům zvolil právě tyto novely, se dá však pouze spekulovat. Jisté

však je, že – stejně tak jako Konáč – usiloval o to, aby se renesance a humanismus rozšířily do nižších společenských vrstev. Tak si lze vysvětlit také fakt, že Hynek, vzdělaný šlechtic, se velice často a rád seznamoval s venkovským prostředím a ve svých překladech používal výrazy počeštělé, které by českému čtenáři byly bližší.

Právě na postavě Hynka z Poděbrad je znát fakt, že české poměry nebyly schopny přijmout dostatečně renesanční myšlení a že se k nám tedy dostávalo pouze v upravené podobě. Proč by se jinak Konáč stal slavným a Hynek stál kdesi v jeho stínu, když oba překládali téhož autora? Mikuláši Konáčovi se díky jeho odvolávce na erotické motivy v Bibli paradoxně podařilo docílit jejich vlídnějšímu přijetí. Hynek erotické motivy ve své tvorbě dále nerozváděl, těšil se pouze z toho, že svými překlady do naší literatury dostane cosi nového. To však samozřejmě k důslednému prosazení renesančních projevů u nás nestačilo.

Zatímco Hynek z Poděbrad se ukázal jako ten, jemuž šlo o to podat českému čtenáři celistvý obraz renesančního života a vystupoval jako člověk milující život světských radovánek a lidského poznání, Konáč se zaměřil spíše na ty body renesance a humanismu, které by sympatizovaly s jeho utrakvistickým zaměřením. Proto v jeho díle najdeme více moralizujících pasáží a více vysvětlování toho, proč psal to, co psal, ať již k tomu zvolil svého vlastního výkladu či textů převzatých od jiných autorů (konkrétně například od Beroalda). Díky těmto předmluvám a dovětkům tak Konáč neměl problém se zlými jazyky, narozdíl od Hynka, kterému byla vyčítána necudnost a výsměšný postoj vůči církvi (např. v Májovém snu, ve kterém schvaluje milostný akt nesezdaných lidí, kteří ještě navíc za tento čin dostanou od Boha požehnání a po smrti místo v jeho chrámu). Avšak Hynkovi, který měl za vzor G. Boccaccia a navíc kvůli své snoubence Kateřině ze Strážnice údajně přešel na katolickou víru, zřejmě nešlo o záměrné porušování zásad náboženské věrouky.

Ačkoli Konáč si v prostoru české humanistické literatury vybudoval pevnější a uctivější postavení než Hynek z Poděbrad, oba svými překlady a vlastními texty přispěli k rozšíření obzoru o sféru evropské renesance a humanismu.

8. ZÁVĚR

Díky tématu, které jsem si pro bakalářskou práci vybrala, se mi zároveň otevřel prostor pro zevrubnější poznání vlivu Boccaccia na české humanistické autory. Onen vliv rozhodně není zanedbatelný a je třeba mu v oblasti šíření renesančních myšlenek v naší literatuře dát potřebný prostor. Proto bylo pro mne toto téma velice inspirativní a pomohlo mi odhalit mnohé zajímavosti z renesančního literárního světa. Na základě knih a studií zabývajících se otázkou české renesance a humanismu v literatuře jsem došla k přesvědčení, že právě této záležitosti se odborná literatura nevěnuje tak, jak by si zasloužila. Vždyť právě díky Boccacciovi a jeho českým pokračovatelům k nám mohly proniknout některé z renesančních rysů – snaha překonat starý svět novým myšlením a kulturou, vzrůstající zájem o člověka jako samostatně myslící a jednající osobnost, nové nahlížení na realitu, před níž lidstvo nemusí utíkat a zavírat oči, ale která je naopak pro člověka zdrojem nového poznání, dále povýšení ženy na mravní úroveň muže a překonání společenského tabu o fyzické lásce mezi milenci.

Každý z českých humanistů, tedy Mikuláš Konáč z Hodiškova i Hynek z Poděbrad, se svého úkolu šířit renesanční a humanistické myšlenky zhostil jiným způsobem. Konáč své poselství zprostředkovatele humanistické literatury pojal decentněji než Hynek a také se ve svých překladech držel předlohy zarputileji než náš druhý humanista. Konáčova literatura by se dala označit za střet starého světa (středověku) se světem novým (renesancí), přičemž právě onen kontrast (výrazný především v jeho rozprávce Kronika o smutném skončení Gviškarda a Sigismundy, který zachycuje středověkou látku nešťastné lásky a ryze renesanční postavení ženy, která si hrdě dokáže obhájit právo na lásku) má signalizovat nástup nového myšlenkového a uměleckého směru. Jako druhý důležitý bod v Konáčově tvorbě se ukázala být obhajoba erotických motivů, k níž však nepřistoupil z hlediska renesančního, ale zamířil ve svých poznátcích mnohem hlouběji, až ke kořenům Písma svatého. Svou předmluvou k novele O Cimonovi hlupém dokázal, že se český čtenář erotiky v literatuře nemusí bát, jelikož není o nic méně přirozená než erotika obsažená v Bibli. Zároveň však ve svých dílech (především v díle Pamphila mládence ctného z Centinovelie rozprávka nájprvnější o Serciapelletovi, písaři obecném, kterýž na smrtedlné posteli zpovědníka oklamav, po smrti za svého jměň, drženi ctěň byl) upozorňuje na kritický stav nahlížení společnosti na náboženskou věrouku.

Hynek z Poděbrad se do psaní renesančně laděných textů pustil s větším nasazením než Konáček, i když v počátcích své tvorby uvádí některé skladby s ještě středověkou tematikou (například skladby Veršové o milovníku či próza s názvem *Boj Štěstí s Neštěstím*). V okamžiku, kdy začíná psát své rozprávky, přeložené a zpracované podle Boccacciova Dekameronu, upouští však od zobrazování střetů starého a nového světa a zaměřuje se již pouze na vystižení renesančního přístupu k životu, čímž sice krásným a cenným způsobem uctil tvorbu Boccaccia, avšak v české společnosti se svými odvážnými verši v Májovém snu a pasážemi v boccacciiovských rozprávkách dostal do podvědomí spíše jako narušitel morálky. A tak – narozdíl od Konáčka, který zaujal střední i vyšší společenskou vrstvu obyvatel – se jeho dílo dostávalo do podvědomí především skrze zvěsti, které o Hynkových textech kolovaly a dále mezi nižší společenskou vrstvou, kde se šířily zřejmě v opisech či tištěné podobě (tato domněnka však dosud nebyla podložena). Svůj účel však Hynek splnil, ačkoli jeho dílo bylo doceněno až o mnoho let později díky badatelům, kteří se o tvorbu Hynka začali podrobněji zajímat (Z. Tichá, M. Kopecký, dále A. Pražák, Fr. Kožík aj.).

Je však jisté, že tito pánové spolu tvořili pomyslnou symbiózu. Kdyby totiž zůstalo pouze u Konáčka, pronikla by k nám renesance z pohledu spisovatele – utrakvisty a mravouka. Naopak kdyby nám zůstal jen odkaz k dílům Hynkovým, mohli bychom o renesanci usuzovat pouze na základě několika jeho spisů, z nichž většina je určena příběhům s milostnou tematikou. Tím bychom přirozeně získali pocit, že renesance se týkala pouze světských radovánek. Teprve spojením tvorby obou těchto autorů tak naše literatura disponuje uceleným přehledem textů, které podávají obraz pravé italské renesance a zároveň se v nich odráží renesanční pojetí české (především ve Hře pěkných přípovědek a *Boji Štěstí s Neštěstím*, v nichž se oba autoři postavili na stranu chudých a ctili spravedlnost Boží, a které jsou také svědectvím toho, že ani literatura nemohla přehlížet soudobou sociální problematiku).

9. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Literatura:

Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona. Podle ekumenického vydání z roku 1985, Praha : Česká biblická společnost, 1985. 1290 s.

Biblia: Sväté písmo : Starý zákon I.. Trnava : Spolok sv. Vojtecha, 1992. 736 s.

Biblia: Sväté písmo : Starý zákon II.: Bratislava : Spolok sv. Vojtecha, 1991. 704 s.

BOCCACCIO, Giovanni. *Dekameron.* Praha : Baronet, 1997. 638 s.

BUSINSKÁ, Helena. *Renesanční poesie.* Praha : Academia, 1975. 324 s.

Dějiny lidstva od pravěku k dnešku. Díl pátý : V branách nového věku. Praha : Melantrich, 1938. 731 s.

Franku Wollmanovi k sedmdesátinám : Sborník prací. Praha : SPN, 1958. 691 s.

HÁJEK Z LIBOČAN, Václav. *Kronika česká.* Praha : Odeon, 1981. 736 s.

HLOBIL, Ivo, PETRŮ, Eduard. *Humanismus a raná renesance na Moravě.* Praha : Academia, 1992. 274 s.

HRABÁK, Josef. *K metodologii studia starší české literatury.* Praha : SNP, 1962. 118 s.

HRABÁK, Josef. *Přehled dějin starší české literatury.* Brno : Univerzita J. E. Purkyně, 1977. 158 s.

HRABÁK, Josef, JEŘÁBEK, Dušan, TICHÁ, Zdeňka. *Průvodce po dějinách české literatury.* Praha : Panorama, 1978. 521 s.

Humanistická konference 1966. Praha : Kabinet pro studia řecká, římská a lat. ČSAV, 1966. 319 s.

JUNGSMANN, Josef. *Historie literatury české*. Praha : České museum, 1849. 526 s.

KOLÁŘ, Jaroslav. *Sondy : Marginálie k historickému myšlení o české literatuře*. Brno : Atlantis, 2007. 196 s.

KOPECKÝ, Milan. *Český humanismus*. Praha : Melantrich, 1988. 288 s.

KOPECKÝ, Milan. *Literární dílo Mikuláše Konáče z Hodiškova*. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1962. 218 s.

KOPECKÝ, Miloš. *Pokrokové tendence v české literatuře od konce husitství do Bílé Hory*. Brno : Univerzita J. E. Purkyně, 1979. 202 s.

Lexikon české literatury 2 K-L. Praha : Academia, 1993. 597-1377 s.

PISTORIUS, Vladimír. *Jak se dělá kniha*. Praha - Litomyšl : Paseka, 1993. 248 s.

RÁČEK, Blažej T. J. . *Církevní dějiny v přehledu a obrazech*. Praha : Vyšehrad, 1939. 678 s.

SOCHOROVÁ, Marie. *Kompletní přehled české a světové literatury*. Praha : Fragment, 2007. 356 s.

Staročeské satiry. Praha : Orbis, 1951. 91 s.

ŠMAHEL, František. *Mezi středověkem a renesancí*. Praha : Argo, 2002. 428 s.

TICHÁ, Zdeňka. *Cesta starší české literatury*. Praha : Panorama, 1984. 295 s.

TICHÁ, Zdeňka. *Spisování slavného frejříře*. Praha : Mladá fronta, 1978. 155 s.

TRUHLÁŘ, Josef. *Humanismus a humanisté v Čechách za krále Vladislava II*. Praha : Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1894. 208 s.

VIKTORA, Viktor. *Záblesky renesance : K projevům renesance v české literatuře se zřetelem k plzeňskému prostředí*. Plzeň : Západočeská univerzita v Plzni, 2002. 99 s.

VLČEK, Jaroslav. *Dějiny české literatury I*. Praha : Československý spisovatel, 1951. 652 s.

Výbor z české literatury doby husitské. Sv. 1. Praha : ČSAV. 1963. 533 s.

Z PODĚBRAD, Hynek. *Boccacciiovské rozprávky*. K vydání připravil Antonín Grund. Praha : Orbis, 1950. 142 s.

Jiné zdroje:

Dobré knihy [online]. c2008 [cit. 2009-03-20]. Dostupný z WWW: <<http://www.dobre-knihy.cz/detail-27512/stahujte-zdarma-dumyslny-rytir-don-quijote-de-la-mancha.htm>>.

Iliteratura [online]. c2005 [cit. 2009-03-20]. Dostupný z WWW: <<http://www.iliteratura.cz/clanek.asp?polozkaID=19733>>.

Český jazyk [online]. 25.9.2007 [cit. 2009-02-15]. Dostupný z WWW: <<http://www.cesky-jazyk.cz/citanka/viktorin-kornel-ze-vsehrd/knihy-o-napraveni-padleho.htm>>.

Palmknihy [online]. c2000-2009 [cit. 2009-03-20]. Dostupný z WWW: <<http://www.palmknihy.cz/www/detail.php?Xid=3518>>.

Robert A. Johnson - *Věčný příběh romantické lásky* [online]. c1998 [cit. 2009-03-12]. Dostupný z WWW: <<http://www.viap.cz/knihy/vecnypribeh.htm>>.

10. PŘÍLOHY

Příloha č. 1: Belveder – renesanční stavba v Praze

<http://www.etf.cuni.cz/~nidlova/intl/images/praha/belveder2000.jpg> / 20.3.2009

Příloha č. 2: Chrám Santa Maria del Fiore ve Florencii

<http://www.arch.mcgill.ca/prof/sijpkes/arch374/winter2001/sfarfa/philopanoramica.jpg>
/ 20.3.2009

Příloha č. 3: Náměstí v Telči – českém renesančním městě

<http://www.telc.balon.cz/img/photo-gallery/telc/telc3-big.jpg> / 20.3.2009

Příloha č. 4: Erotické fresky v italských Pompejích

http://cestovani.idnes.cz/foto.asp?c=A080818_132635_igsvet_tom&r=igsvet&strana=1&foto1=TOM252b5d_pompeje_5143.jpg&inframe=1 / 20.3.2009

Příloha č. 5: Knihtisk – renesanční vynález Johannese Gutenberga

<http://www.blisty.cz/img/-3359.jpg?id=-3359&size=250&mg=0> / 20.3.2009

Příloha č. 6: Titulní list z 1. dílu Bible kralické z roku 1579

http://www.cnb.cz/m2export/sites/www.cnb.cz/cs/platidla/numismatika/plan_emise_2001-2005/plan_bible_soutez_obr_kralicka_1a.gif / 20.3.2009

Příloha č. 1

Příloha 2

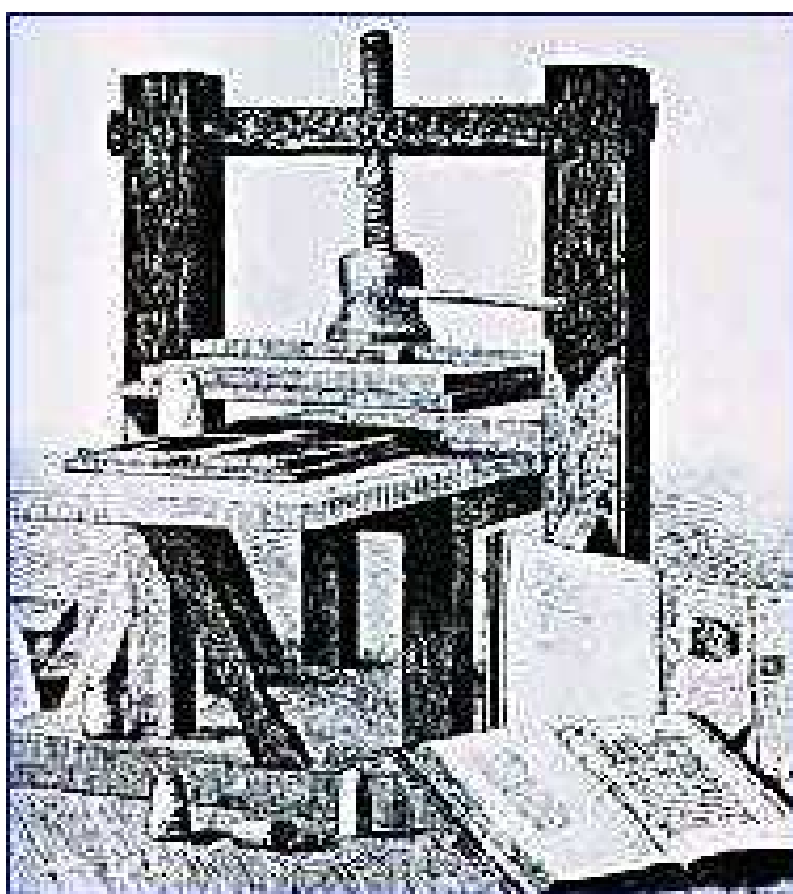
Příloha č. 3

Příloha 4

Příloha 5

Příloha č. 6

Titulní list 1. dílu Bible kralické z roku 1579
(stejný mělo i vydání z roku 1593/94)